

Uniwersytet Warszawski
Wydział Polonistyki

Sandra Kowalska

Nr albumu: 392402

Wpływ fonetyki języka angielskiego
na wymowę dorosłych osób uczących się
języka polskiego jako obcego

Praca magisterka
na kierunku logopedia ogólna i kliniczna

Praca wykonana pod kierunkiem
dr hab. Marzeny Stępień
Instytut Polonistyki Stosowanej

Warszawa, czerwiec 2018 r.

Oświadczenie kierującego pracą

Oświadczam, że niniejsza praca została przygotowana pod moim kierunkiem i stwierdzam, że spełnia ona warunki do przedstawienia jej w postępowaniu o nadanie tytułu zawodowego.

Data

Podpis kierującego pracą

Oświadczenie autora (autorów) pracy

Świadom odpowiedzialności prawnej oświadczam, że niniejsza praca dyplomowa została napisana przez mnie samodzielnie i nie zawiera treści uzyskanych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami.

Oświadczam również, że przedstawiona praca nie była wcześniej przedmiotem procedur związanych z uzyskaniem tytułu zawodowego w wyższej uczelni.

Oświadczam ponadto, że niniejsza wersja pracy jest identyczna z załączoną wersją elektroniczną.

Data

Podpis autora (autorów) pracy

Streszczenie

Tematyka pracy porusza problem wpływu fonetyki języka angielskiego na wymowę dorosłych osób uczących się języka polskiego jako obcego. Ukazuje złożoność procesu uczenia się języka polskiego na poziomie płaszczyzny suprasegmentalnej. Badania jakościowe przeprowadzono w grupie trzech osób anglojęzycznych, wśród których znalazły się dwie kobiety i jeden mężczyzna. W celu określenia rodzaju, stopnia nasilenia i przyczyny błędnych realizacji artykulacyjnych stworzono autorskie narzędzie, oparte zarówno na próbach zawartych w opracowaniach innych badaczy, jak i na własnych doświadczeniach w pracy glottodydaktycznej.

Słowa kluczowe

fonetyka, język ojczysty, język obcy, język angielski, język polski jako obcy

Dziedzina pracy (kody wg programu Socrates-Erasmus)

08900 logopedia ogólna i kliniczna

Tytuł pracy w języku angielskim

The influence of English phonetics on pronunciation of adult learners of Polish as a foreign language

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	6
------------	---

ROZDZIAŁ I.

1. TEORETYCZNA ANALIZA PRZYSWAJANIA JĘZYKA OBCEGO	7
1.1 Język ojczysty a język obcy	7
1.2 Wymowa a przyswajanie i uczenie się języka obcego	9

ROZDZIAŁ II.

2. JĘZYK OJCZYSTY	10
2.1 Przegląd głosek polskich i ich klasyfikacja.....	10
2.2 Klasyfikacja samogłosek.....	12
2.3 Schematy wzajemnych relacji	13
2.4 Klasyfikacja samogłosek nosowych.....	15
2.5 Klasyfikacja półsamogłosek (glajdów)	16
2.6 Klasyfikacja spółgłosek.....	17

ROZDZIAŁ III.

3. JĘZYK ANGIELSKI.....	22
3.1 Przegląd głosek angielskich i ich klasyfikacja	22
3.2 Klasyfikacja samogłosek	22
3.3 Dyftongi	24
3.4 Tryftongi.....	25
3.5 Klasyfikacja spółgłosek.....	25
3.6 Półsamogłoski	28

ROZDZIAŁ IV

4. RÓŻNICE MIĘDZY PODSYSTEMEM FONOLOGICZNYM JĘZYKA POLSKIEGO I JĘZYKA ANGIELSKIEGO	29
4.1 Samogłoski	29
4.2 Spółgłoski.....	30

ROZDZIAŁ V

5. STAN BADAŃ.....	35
--------------------	----

ROZDZIAŁ VI

6. WŁASNE BADANIA DOTYCZĄCE FONETYCZNEJ AKWIZYCJI JĘZYKA

POLSKIEGO JAKO OBCEGO	37
6.1 Metodyka badań własnych	37
6.2 Charakterystyka badanych osób	44
6.3 Opis przeprowadzonego badania przed rozpoczęciem treningu fonetycznego.....	48
6.4 Warsztaty fonetyczne – schemat i przebieg zajęć	58

ROZDZIAŁ VII

7. WYNIKI BADAŃ.....	63
8. WNIOSKI.....	76

ANEKS.....	78
------------	----

BIBLIOGRAFIA.....	110
-------------------	-----

WSTĘP

Tematem niniejszej pracy jest wpływ fonetyki języka angielskiego na wymowę dorosłych osób uczących się języka polskiego jako obcego. Inspiracją do zajęcia się tym tematem było rozpoczęcie pracy lektora języka polskiego w szkole dla obcokrajowców. Podczas prowadzonych zajęć zauważono, że o stopniu ogólnej zrozumiałości studenta nie świadczy jego poziom kompetencji gramatycznej, ale przede wszystkim sposób, w jaki się komunikuje, w tym w dużej mierze zrozumiałość wymowy.

Celem pracy było zbadanie, w jaki sposób zupełnie odmienny język źródłowy jego wymowa może oddziaływać na przyswajanie języka polskiego jako obcego w wypadku osób pierwotnie anglojęzycznych.

Badania przeprowadzono w trzyosobowej grupie dorosłych, charakteryzujących samych siebie jako rodzimych użytkowników języka angielskiego. Wszystkie osoby mieszkają obecnie w Warszawie, a swoją najbliższą przyszłość łączą właśnie z Polską.

Na potrzeby pracy zostało stworzone własne narzędzie składające się ze zbioru prób czynnościowych narządu artykulacyjnego, wizualnej oceny anatomicznej oraz orientacyjnego badania słuchu fizycznego, fonematycznego oraz samej artykulacji. Badanie zawiera również krótką ankietę, pozwalającą na dokonanie charakterystyki badanego ze względu na kwestie istotne w nauce języka polskiego. Diagnostyczna próba artykulacji, oparta na percepcji wymowy, została wykonana dwa razy, przed rozpoczęciem treningu fonetycznego i po jego zakończeniu; stanowiła ona metodę oceny jakości wymowy.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów. Pierwsze cztery rozdziały składają się na część teoretyczną. W pierwszym dokonuje się analizy zależności między wymową a przyswajaniem języka. W drugim i trzecim skupiono się na charakterystyce i klasyfikacjach głoskowych kolejno języka polskiego oraz języka angielskiego. Natomiast rozdział czwarty służył ustaleniu różnic dwóch systemów fonologicznych, mających kluczowe znaczenie podczas nauki języka polskiego jako obcego. Część badawcza, stanowiąca rozdział piąty i szósty, zawiera opis stanu badań, metod zbierania materiału oraz analizę jakościową poszczególnych prób. Wyniki badań wraz z ogólnymi wnioskami zostały ujęte w rozdziale siódmym i stanowią zakończenie pracy.

1. TEORETYCZNA ANALIZA PRZYSWAJANIA JĘZYKA OBCEGO

1.1 Język ojczysty a język obcy

W literaturze językoznawczej przyjmuje się, że istnieją dwie podstawowe odmiany języka polskiego: odmianę języka ogólnego, nazywanego również ogólnopolskim, narodowym lub ogólnonarodowym oraz odmianę gwar ludowych¹. Ową odmianę wyszczególnia się pod względem regionu kraju oraz środowiska, w którym funkcjonuje.

Niniejsza praca skupiać się będzie jedynie na polszczyźnie mówionej. Punktem odniesienia do badań nad fonetyczną poprawnością w języku polskim są kryteria zawarte w: *Słowniku wymowy polskiej*², *Nowym słowniku poprawnej polszczyzny*³ oraz *Podręcznym słowniku poprawnej wymowy polskiej*⁴.

Jak podaje *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*⁵:

„Fonetyka to jeden z działów lingwistyki zajmujący się badaniem dźwięków mowy ludzkiej (zwanych głoskami) od strony ich artykulacji (tj. sposobu wytwarzania za pomocą narządów mowy; to tzw. fonetyka artykulacyjna), ich cech fizycznych (dokładniej: akustycznych – fonetyka akustyczna) ich odbierania (fonetyka audytywna), reakcji, jakie owe głoski wywołują w psychice człowieka (psychofonetyka)”.

Zatem aby rozumieć obcy język i mówić w nim zrozumiale, należy nauczyć się konkretnych zasad jego wymowy, a nie bazować na zasadach swojego języka ojczystego.

Język stanowi pierwsze narzędzie werbalnej komunikacji ze światem. Opanowanie go zajmuje nam pierwsze siedem lat naszego życia⁶. Dopiero później zostaje podjęta świadoma decyzja i naturalna chęć do poznawania języka obcego. Sposób jego przyswajania kształtuje się na drodze czterech sprawności: mówienia, rozumienia, czytania oraz pisania⁷.

---

1 Wilkoń A., *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice 2000.

2 *Słownik wymowy polskiej*, Karaś M. (red.), Warszawa 1997.

3 *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, Markowski A. (red.), Warszawa 1999.

4 *Podręczny słownik poprawnej wymowy polskiej*, Lubaś W. (red.), Kraków-Katowice 1994.

5 *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Polański K. (red.), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2003, s. 279.

6 Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy*, Lublin 1977, s. 53.

7 Komorowska H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2009, s. 34.

Powodzenie w nauce determinuje motywacja do niej. Wyszczególnić można kilka rodzajów motywacji, szeregując je według względnej ważności: motywy bytowe, motywy erotyczne, motywy ambicyjne, motywy ludyczne i motywy wierzeniowe⁸. Dominuje również powszechne przekonanie, iż podczas nauki języka obcego nie należy przywiązywać przesadnej uwagi do uczenia się wymowy. Chodzi głównie o ogólną komunikację między użytkownikami języka. Wielu lektorów twierdzi nawet, że pozbycie się akcentu jest niemal niemożliwe.

Dowiedziano iż, podczas przyswajania nowego języka, a zwłaszcza jego fonetyki, niezwykle istotną rolę stanowi wiek uczącego się. Słuch fonematyczny stanowiący zdolność różnicowania fonemów danego języka oraz umożliwiający różnicowanie znaczeń wyrazów zostaje wykształcony już w trzecim roku życia⁹.

Zróżnicowane poglądy na temat kształtowania się słuchu fonematycznego dotyczą przede wszystkim okresu jego rozwoju. Gdy I. Styczek słuch fonematyczny traktuje tożsamo z okresami rozwoju mowy, B. Rocławski przyjmuje dojrzałość słuchu na okres 2 lat. K. Krakowiak prezentuje natomiast tezę, iż dzieci od urodzenia posiadają bazę neurosensoryczną niezbędną do rozwoju słuchu fonemowego. J. Kania opiera się na badaniach R. Lewiny, która wyróżnia 5 etapów kształtowania się słuchu fonemowego. Jego zakończenie przypada na etap 5 - ostatni, w którym dziecko słyszy i wymawia poprawnie. P. Łobacz przypisuje rozwój słuchu na okres 2 lat, zwracając uwagę na niedostateczne wykształcenie się mechanizmu kategoryzacji dźwięków. Twierdzi, iż podstawową jednostką w procesie nabywania systemu dziecka jest wyraz, nie fonem¹⁰.

Wpływ mają na to¹¹:

- uwarunkowanie motoryczne – plastyczność oraz sprawność mięśni zmniejsza się, prowadząc do kontrolowanych, wyćwiczonych przez lata ruchów
- uwarunkowanie neurologiczne – zostaje ustalona lateralizacja półkul mózgowych. Przeważnie do stabilizacji ośrodków mowy dochodzi w półkuli lewej

---

8 Pieter J., *Psychologia uczenia się i nauczania*, Katowice 1970, s. 145.

9 Emiluta-Rozya D., *Całościowe badanie logopedyczne z materiałem obrazkowym*, Warszawa 2013.

10 Gruba J., *Ocena słuchu fonemowego u dzieci w wieku przedszkolnym*, Katowice 2012, s. 13 – 18.

11 Woźniak T., Domagała M., *Język, interakcja, zaburzenia mowy. Metodologia badań*, Lublin 2007.

- uwarunkowanie laryngologiczne – zakończenia włókien nerwowych mieszczące się w uchu koncentrują się na falach języka ojczystego, unikając różnicowania nowych dźwięków.

Im bardziej zaawansowany wiek, tym większa trudność w opanowaniu obcego systemu. Dźwięki jednego języka są przepuszczane przez filtr fonematyczny drugiego (tj. ojczystego) oraz wymawiane według jego zasad. Podczas procesów, w których to filtry języka ojczystego w jego każdym aspekcie (gramatyki, słownictwa, pisowni, semantyki i wymowy) nakładają się na język obcy, dochodzi do interferencji, transferu językowego.

1.2 Wymowa a przyswajanie i uczenie się języka obcego

Na poprawną wymowę składają się¹²:

- prawidłowe oddychanie
- czysta fonacja, przy dobrze ustawionym głosie
- wyrazista artykulacja ze sprawnie funkcjonującymi narządami artykulacyjnymi
- odpowiednie frazowanie, akcentowanie, intonacja.

Dodatkowo, by usprawnić wymowę, należałoby skupić się najbardziej nad wsparciem takich sprawności fonetycznych, jak: rozumienie i opanowanie procesów odbioru i produkcji dźwięków, które mogą znaleźć zastosowanie w nauce nowego języka. Warto także zadbać o umiejętność rozróżniania i produkowania dźwięków, wzorów prozodycznych, które nie były wcześniej znane oraz o umiejętność rozpoznawania nowych sekwencji dźwiękowych i łączenia ich w jedną całość. Ważne usprawnienia są również umiejętności dzielenia potoku słów, wyodrębniania elementów zrozumiałych i organizowanie ich w ciąg fonologiczny¹³. Jednak to nie wszystko, co składa się na poprawną wymowę. Ważny jest tu termin odnoszący się do zespołu cech oraz umiejętności odbioru i produkowania języka, czyli pojęcie kompetencji fonetyczno-fonologicznej.

---

¹² Styczek I., *Logopedia*, Warszawa 1981.

¹³ Grabias S., *O sprawności komunikacyjnej w różnych jej aspektach* [w:] tenże, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 2001.

Jak podaje Europejski System Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ), składają się na nią¹⁴:

- abstrakcyjne jednostki dźwiękowe języka (fonemy) i ich realizacja w kontekście (alofony)
- cechy dystynktywne wyróżniające głoski
- fonetyka zdaniowa (prozodia)
- redukcja fonetyczna
- asymilacja
- elizja.

Zatem bez prymarnych znajomości reguł fonetycznych nie można należycie przyswoić języka obcego. Należy jednak zadać sobie pytanie, jaka wiedza na temat wymowy będzie dla uczącego się wystarczająca? Wśród glottodydaktyków istnieją różne stanowiska i poglądy.

W wyniku własnej pracy z obcokrajowcami uczącymi się języka polskiego skłaniam się do stanowiska, iż najtrafniejszym rozwiązaniem byłby trening fonetyczny usprawniający zniekształcenia jedynie tych dźwięków, które mogłyby prowadzić do zablokowania komunikacji, a w efekcie do całkowitego zniechęcenia uczącego.

Każda lekcja powinna zawierać ćwiczenia fonetyczne, szczególnie na poziomie początkującym. Jest to moment najefektywniejszego przyswajania języka i to właśnie na wstępnym poziomie należy zwracać uwagę na poprawność wymowy po to, aby uczeń nie nabył wadliwych nawyków. Łatwiej jest bowiem zwrócić uwagę na pewne kwestie na początkowym etapie, niż korygować utrwalone już błędy w późniejszych fazach nauki.

2. JĘZYK OJCZYSTY

2.1 Przegląd głosek polskich i ich klasyfikacja

Opisując głoski języka polskiego, uwzględnia się ich charakterystykę akustyczną, artykulacyjną i funkcjonalną¹⁵. Najpowszechniejszym stosowanym opisem jest opis artykulacyjny¹⁶. W tejże (artykulacyjnej) klasyfikacji uwzględnia się nie tylko podział na

---

14 ESOKJ, *Uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa 2003, s. 105.

15 Wiśniewski M., *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka*, Toruń 2001.

16 Rocławski B., *Zarys fonologii, fonetyki, fonotaktyki i fonostatystyki współczesnego języka*, Gdańsk 1976.

samogłoski i spółgłoski, ale także zwraca się uwagę na układy narządów mownych, które są konieczne do wymówienia tych dźwięków. Podstawę dla podziału stanowi funkcja zgłoskotwórcza. Samogłoski mogą pełnić funkcję ośrodków sylab, zgłosek, natomiast spółgłoski determinuje niezgłoskotwórczy charakter.

Samogłoski i spółgłoski same w sobie różnią się w głównej mierze akustyką i zaliczają się do dwóch podklas: tonów i szumów.

Samogłoski są otwarte i dźwięczne. Składają się z tonów, dźwięków o regularnej częstotliwości drgań. Powietrze w czasie ich wymawiania nie napotyka na żadną przeszkodę, dlatego można je swobodnie wydłużać lub też skracać. Narządy artykulacyjne podczas fonacji nie generują żadnych zwarć ani szczelin, w porównaniu do fonacji spółgłoskowej. O przyjemniejszej i łatwiejszej wymowie lub odbiorze samogłosek świadczy ich duża częstotliwość.

Spółgłoski natomiast składają się ze szmerów lub kombinacji szmerów i tonów. Narządy mowne podczas produkcji tych głosek wytwarzają charakterystyczne zwarcia i szczeliny. Warstwa brzmieniowa języka polskiego warunkowana jest przez spółgłoski i pod tym względem polszczyzna zaliczana jest do grupy języków spółgłoskowych, w których zdecydowaną większość wszystkich fonemów stanowią spółgłoski. Podczas dużego nagromadzenia fonemów z grup:

- szeregu szumiącego /ʃ/ /ʒ/ /ʧ/ /ʤ/
- szeregu syczącego /s/ /z/ /ʃ/ /ʒ/
- szeregu ciszącego /e/ /z/ /t/ /d/

odbiór mowy szczególnie dla obcokrajowców stanowi duży problem. Określają oni polszczyznę jako język syczący i szumiący.

Omawiany podział prezentuje przedstawiona tabela.

TABELA 1.

Kryterium	Dźwięki	
	SAMOGŁOSKOWE	SPÓŁGŁOSKOWE
Funkcjonalne	zgłoskotwórcze	niezgłoskotwórcze
Akustyczne	tony	szumy lub połączenia tonów i szumów
Artykulacyjne	otwarte	nie są otwarte

Za: Wiśniewski M., *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego*, Toruń 2001.

2.2 Klasyfikacja samogłosek

Klasyfikacja samogłoskowa uwarunkowana jest poziomymi oraz pionowymi ruchami języka.

W płaszczyźnie poziomej język przyjmuje pozycje: przednią, centralną, tylną. Ze względu na stopień przemieszczenia języka ku przodowi lub ku tyłowi jamy ustnej można wyróżnić trzy szeregi:

- przedni [i] [ɛ]
- centralny [a] [ɨ]¹⁷
- tylny [ɔ] [u]

W wypadku pionowych ruchów języka można mówić o położeniu niskim, średnim i wysokim. Ze względu na stopień uniesienia grzbietu języka w jamie ustnej można wyróżnić samogłoski:

- niskie [a]
- średnie [ɔ] [ɛ]
- wysokie [i] [ɨ] [u]

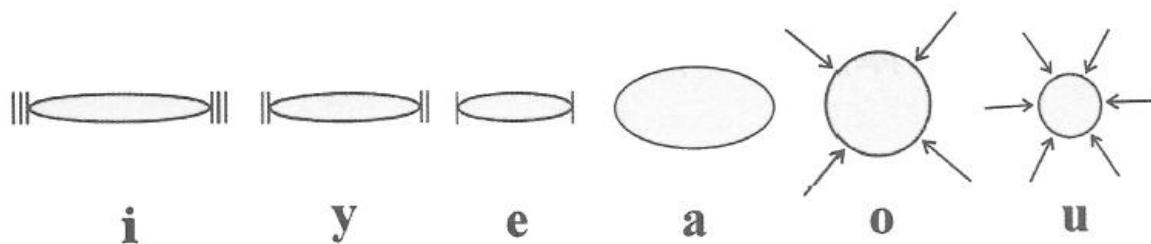
Dla charakterystyki samogłosek polskich ważny jest również układ warg (zaokrąglone, obojętne, spłaszczone). Ze względu na to kryterium wyróżnia się samogłoski:

¹⁷ W *Zarysie fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego* M. Wiśniewski wyróżnia również szereg przedni scentralizowany, do którego zalicza [ɨ].

- spłaszczone [i] [ɨ] [ɛ]
- obojętne [a]
- zaokrąglone lub labializowane [ɔ] [u]

Prawidłowy układ warg został zaprezentowany na rysunku.

RYSUNEK 1.

Schemat za: Toczyska B., *Elementarne ćwiczenia dykcji*, Gdańsk 1994, s. 41-42.

Wymowę samogłoskową przedstawia ściśle określony układ warg, który związany jest bezpośrednio z poziomymi ruchami języka. Układ języka jest pochodną układu warg, zgodnie z zasadą: im bardziej język kieruje się ku tyłowi, tym bardziej wargi zbiegają do przodu oraz im bardziej język kieruje się ku przodowi, tym bardziej wargi zbiegają do tyłu.

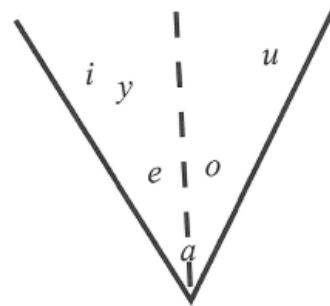
Korelacje takie nazywane są w języku polskim kompleksem labiowelarnym i delabialno-palatalnym. Korelacja labiowelarna (labializacja – zaokrąglenie warg) polega na zaokrągleniu warg przy jednoczesnym przesunięciu języka ku tyłowi. Korelacja delabialno-palatalna (dalabializacja – spłaszczenie warg) bazuje na ruchu spłaszczeniu warg, przy współwystępującym przesunięciu masy języka ku przodowi¹⁸.

2.3 Schematy wzajemnych relacji

Schematy przedstawiają wzajemne relacje zachodzące pomiędzy rozmieszczeniem narządów artykulacyjnych w trakcie artykulacji samogłoskowej.

¹⁸ Kaczmarczuk B., *Wymowa polska z ćwiczeniami*, Lublin 2012.

RYSUNEK 2.

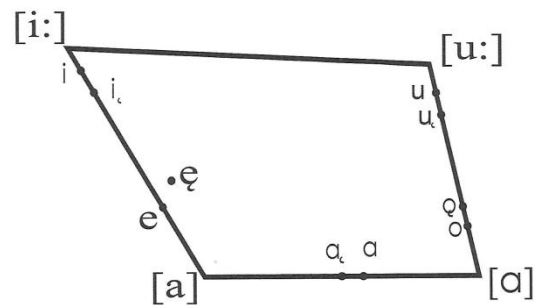

Trójkąt samogłoskowy Benniego

Za: Wiśniewski M., *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego*, Toruń 2001.

Trójkąt samogłoskowy oparty jest na podstawie badań przeprowadzonych metodą palatograficzną. Jego wierzchołek znajduje się w dolnej części rysunku, przypominając o niskim położeniu języka. Istotą trójkąta jest rozmieszczenie wzdłuż ramion, przedniego i tylnego szeregu samogłosek. Ruchy języka w jamie ustnej ku przodowi wskazuje lewe ramię, gdy ramię prawe wskazuje na przesunięcie języka ku tyłowi jamy ustnej.

RYSUNEK 3.

Czworokąt samogłoskowy Jonesa

Za: Wiśniewski M., *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego*, Toruń 2001.

Inny schemat rozmieszczenia samogłoskowego prezentuje czworokąt Jonesa opracowany na podstawie badań metodą rentgenograficzną. Stosując czworokąt Jonesa, jesteśmy w stanie porównać samogłoski innych języków z głoskami języka polskiego.

Tym razem wierzchołek stanowią głoski nazywane podstawowymi, które możliwe są do wyartykułowania podczas skrajnych ułożeń języka. Czworokąt obrazuje identyczny schemat jak w przypadku trójkąta Benniego, gdzie język wysuwa się znacznie ku przodowi podczas fonacji samogłosek przednich w stosunku do samogłosek tylnych.

2.4 Klasyfikacja samogłosek nosowych

Klasyfikacja samogłoskowa zależna jest również od układu podniebienia miękkiego (samogłoski ustne, nosowe). Uniesione i przylegające do tylnej ściany gardła podniebienie miękkie powoduje powstawanie głosek ustnych. Głoski nosowe powstają na skutek opuszczenia podniebienia miękkiego i przedostaniu się powietrza do jamy nosowej.

Wyróżniamy samogłoski:

- ustne [a] [ɔ] [u] [ɛ] [y] [i]
- nosowe [ã] [ẽ]

W opracowaniu B. Ročławskiego¹⁹ przedstawia się nosowość jako synchroniczną (wymowa monoftongiczna), polegającą na jednoczesności rozpoczęcia się rezonansu nosowego z ustnym. Ruchy artykulacyjne występują w momencie odchylenia podniebienia miękkiego. Z kolei wymowa asynchroniczna²⁰ polega na niejednoczesności rezonansu nosowego i ustnego. Następuje przepływ strumienia powietrza wydychanego z płuc, najpierw do jamy ustnej, a potem z opóźnieniem do jamy nosowej. W efekcie wyartykułowany zostaje nie pojedynczy dźwięk, lecz tak zwany dyftong, składający się z segmentu samogłoski ustnej oraz spółgłoski lub gładu o zabarwieniu nosowym²¹.

Opisana wyżej klasyfikacja samogłoskowa została przedstawiona w tabeli.

---

19 Ročławski B., *Podstawy wiedzy o języku polskim glottodydaktyków, pedagogów, psychologów i logopedów*, Gdańsk 2010.

20 Wierzchowska B., *Wymowa polska*, Warszawa 1971.

Lorenc A., *Wymowa normatywna polskich samogłosek nosowych i spółgłoski bocznej*, Warszawa 2016.

21 W badaniach Ročławskiego kwestia nosowości zaliczana jest do wymowy synchronicznej. Jednak w pracy zgodnie z założeniami zawartymi w opracowaniach Wierzchowskiej oraz współczesnych badaniach eksperymentalnych przyjmuję założenia o asynchronicznym sposobie powstawania samogłosek nosowych.

TABELA 2.

Pionowe ruchy języka	Układ warg	Poziome ruchy języka					
		przednie		środkowe		tylne	
		ustne	nosowe	ustne	nosowe	ustne	nosowe
Samogłoski wysokie	okrągły płaski	i, i				u	
Samogłoski średnie	okrągły płaski	ε				ɔ	
Samogłoski niskie	obojętne położenie warg			a			

Za: Wiśniewski M., *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego*, Toruń 2001.

2.5 Klasyfikacja półsamogłosek (glajdów)

W języku polskim zostały również wyróżnione dźwięki typu [j] [w]. Z punktu widzenia funkcjonalnego, należy zaklasyfikować je jako spółgłoski, nie występują bowiem w funkcji ośrodka sylaby. Jednak biorąc pod uwagę artykulacyjny podział, zaliczałyby się do niespółgłosek (stanowią dźwięki otwarte). Charakteryzują się niestabilnością narządów mowy podczas artykulacji. Ich wymowa jest ciągle zmienna.

W celu ujednoczenia podziału wyróżnione zostało trzecie ogniwo, mające przejściowy charakter, tzw. półsamogłoski, zawierające zarówno komponentę samogłoskową, jak i spółgłoskową.

Podczas klasyfikacji należy pamiętać o kryteriach podziału względem:

1. ruchów podniebienia miękkiego
  - a. półsamogłoski artykułowane z udziałem jamy nosowej – nosowe
  - b. półsamogłoski artykułowane bez udziału jamy nosowej – ustne
2. ruchów języka w płaszczyźnie poziomej
  - a. masa języka przemieszcza się ku przodowi jamy ustnej – przednie

- b. masa języka przemieszcza się ku tyłowi jamy ustnej – tylne
- 3. ruchów fałdów głosowych
  - a. następuje zwarcie fałdów głosowych – dźwięczne
  - b. brak zwarcia fałdów głosowych – bezdźwięczne
- 4. kształtu warg
  - a. zaokrąglony układ warg – labialne
  - b. niezaokrąglony układ warg – nielabialne

Charakterystyka polskich półsamogłosek przedstawiona została w tabeli poniżej.

TABELA 3.

Półsamogłoska (glajd)			
Kryterium	Cecha artykulacyjna	[j]	[w]
Ruchy podniebienia miękkiego	ustność	✓	✓
	nosowość		
Poziome ruchy języka	przedniość	✓	
	tylność		✓
Ruchy fałdów głosowych	dźwięczność	✓	✓
	bezdźwięczność		
Układ warg	labialność		✓
	nielabialność	✓	

Za: Wiśniewski M., *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego*, Toruń 2001.

2.6 Klasyfikacja spółgłosek

Biorąc pod uwagę układy narządów artykulacyjnych, wyróżnia się:

- pozycję fałdów głosowych
- miejsce artykulacji
- stopień zbliżenia się narządów mownych

- zachowanie się podniebienia miękkiego
- palatalność.

Ze względu na **pozycję fałdów głosowych** głoski dzieli się na:

- dźwięczne [b] [d] [g] [dź] [dż] [dż] [z] [v] [ʒ] [z] [m] [n] [ŋ] [l] [r] [j] [w]

Fałdy głosowe są wówczas przywiedzione do siebie, wprowadzone w drgania, spółgłoski wymawiane zostają z udziałem tonu krtaniowego.

- bezdźwięczne [p] [t] [k] [tś] [tj] [tś] [s] [ʃ] [ç] [f] [x]

Fałdy głosowe są rozwarte, nie drgają, spółgłoski wymawiane zostają bez udziału tonu krtaniowego.

Ze względu na **miejsce artykulacji** (gdzie powstaje spółgłoska) głoski dzieli się na:

- wargowe (z udziałem warg, wargi tworzą zaporę dla strumienia powietrza)
  - a. dwuwargowe [p] [b] [m]
  - b. wargowo-zębowe [f] [v]
- przedniojęzykowe (bez udziału warg)
  - a. przedniojęzykowo-zębowe [t] [d] [s] [z] [tś] [dź] [n]
  - b. przedniojęzykowo-dziąsłowe [dż] [tj] [ʒ] [ʃ] [r] [l]
- środkowojęzykowe [ç] [z] [tś] [dż] [ŋ] [j]
- tylnojęzykowe [k] [g] [x] [c] [ʝ].

Ze względu na **stopień zbliżenia narządów mownych oraz na typ zapory**, głoski dzieli się na:

I. właściwe (obstruenty)

A. zwarto-wybuchowe/zwarte

Powstają na skutek napotkania przeszkody w nasadzie przez powietrze wydechane z płuc. Przeszkoda ta tworzy zwarcie, postać całkowitego zbliżenia się dwóch artykulatorów. Część wybuchowa dotyczy sposobu pokonywania bariery przez napływające powietrze. Dochodzi do kumulacji oraz krytycznego wzrostu ciśnienia powietrza, które - gwałtownie przerywając zaporę - tworzy wybuch.

Ze względu na miejsce artykulacji wyróżnione zostały głoski zwarto-wybuchowe:

- a. dwuwargowe [b] [p]
- b. przedniojęzykowo-zębowe [d] [t]
- c. przedniojęzykowo-dziąsłowe [d̪] [t̪]
- d. postpalatalne [c] [ɟ]
- e. tylnojęzykowe [k] [g]

B. szczelinowe/trące/frykatywne

Powstają dzięki zbliżeniu, choć niecałkowitemu, dwóch artykulatorów. Dochodzi do mechanizmu, w którym powietrze, przedostając się przez szczelinę, trze o jej brzegi. Szczelinowość charakteryzuje się jako typ blokady, którą musi pokonać powietrze wydostające się z płuc. Tarcie natomiast to termin prezentujący sposób pokonywania zapory.

Ze względu na miejsce artykulacji wyróżnione zostały głoski szczelinowe:

- a. wargowo-zębowe [v] [f]
- b. przedniojęzykowo-zębowe [z] [s]
- c. przedniojęzykowo-dziąsłowe [ʒ] [ʃ]
- d. prepalatalne [ʒ] [ç]
- e. tylnojęzykowe [x]

C. zwarto-szczelinowe/afrykaty

Powstają na skutek napotkania przeszkody przez powietrze najpierw w postaci zwarcia, później dopiero w postaci szczeliny. Obie przeszkody znajdują się w tym samym miejscu, są jednak niesynchronizowane, a sposób przejścia od zwarcia do szczeliny stanowi cechę odróżniającą afrykaty od głosek stricte szczelinowych. W przeciwieństwie do frykatywności, *trący*, termin *afrykata* oznacza *nie w pełni trący*²², charakteryzując sposób pokonywania bariery. Podczas zwarcia dochodzi do utraty części energii, a powietrze wydostające się z płuc nie jest tak silne, by trzeć o brzegi powstałej szczeliny.

---

22 Wierzchowska B., *Wymowa polska*, Warszawa 1971, s. 157.

Ze względu na miejsce artykulacji wyróżnione zostały głoski zwarto-szczelinowe:

- a. przedniojęzykowo-zębowe [t̪] [d̪]
- b. przedniojęzykowo-dziąsłowe [d̪] [t̪]
- c. prepalatalne [d̪] [t̪]

II. półotwarte/sonorne/sonanty

Powstają na skutek natrafienia przez wydechane powietrze dwóch różnych przeszkód, określanych mianem:

- a) szczeliny utworzonej przez *uvulę*, języczek podniebienia miękkiego (dochodzi do zwarcia artykulatorów w jamie ustnej)
- b) szczeliny utworzonej z jednej lub z obu stron języka (następuje blokada centralnego toru w jamie ustnej)
- c) lub kilkukrotnego zwarcia i rozwarcia, występującego po sobie na tyle szybko, iż możemy mówić o współwystępowaniu dwóch typów blokad na drodze wydobywającego się powietrze.

Ze względu na miejsce artykulacji wyróżnione zostały głoski półotwarte:

A. nosowe

Powstają one podczas całkowitego zbliżenia artykulatorów jamy ustnej, uniemożliwiając tym samym wydostania się powietrza na zewnątrz. Powstałe zwarcie determinuje pracę języczka podniebienia miękkiego, ułatwiając swobodny przepływ powietrza drogą jamy nosowej.

Spółgłoski półotwarte nosowe:

- a. dwuwargowe [m]
- b. przedniojęzykowo-zębowe [n]
- c. przedniojęzykowo-dziąsłowe [ɲ]
- d. prepalatalne [ɲ]
- e. tylnojęzykowe [ŋ]

B. ustne

Są one artykułowane podczas wydostawania się strumienia powietrza na zewnątrz poprzez jamę ustną. Języczek podniebienia miękkiego znajduje się w pozycji ustnej.

Spółgłoski półotwarte ustne można scharakteryzować pod względem zróżnicowania miejsca:

- a. boczne (powietrze przedostaje się przez szczelinę)
- b. przedniojęzykowo-dziąsłowe [l]
- c. przedniojęzykowo-zębowe [w]

Odmienność rodzaju szczeliny oraz mechanizm przepływu powietrza wyróżnia spółgłoski półotwarte ustne:

- a. drżące [r] (wibracje apexu języka, uderzającego w dziąsła i odchylającego się od położenia spoczynkowego)

Ze względu na **zachowanie się podniebienia miękkiego** głoski dzieli się na:

- ustne/nienosowe (rezonans nosowy zamknięty, strumień powietrza kierowany jest do jamy ustnej) [p] [b] [t] [d] [k] [c] [g] [ɟ] [tʰ] [dʰ] [kʰ] [t͡ʃ] [d͡ʒ] [t͡ʃ] [d͡ʒ] [f] [v] [s] [z] [ʃ] [ʒ] [e] [z] [x] [l] [w] [r] [j]
- nosowe (rezonans nosowy otwarty, strumień powietrza kierowany jest do jamy nosowej) [m] [n] [ŋ].

Ze względu na **położenie środkowej części języka (palatalność)** głoski dzieli się na:

- twarde (język zalega na dnie jamy ustnej) [p] [b] [t] [d] [k] [g] [f] [u] [s] [z] [ʃ] [ʒ] [tʰ] [dʰ] [kʰ] [t͡ʃ] [d͡ʒ] [x]
- miękkie (język tworzy zaporę stanowiącą główne miejsce artykulacji) [e] [z] [t͡ʃ] [d͡ʒ] [ŋ] [j]
- zmiękczone (język nie tworzy jednej zapory) [pʰ] [bʰ] [mʰ] [fʰ] [vʰ] [kʰ] [gʰ] [χʰ] [tʰ] [dʰ] [lʰ] [nʰ] [sʰ] [zʰ] [cʰ] [ʒʰ] artykulacja wtórująca artykulacji podstawowej

3. JĘZYK ANGIELSKI

3.1 Przegląd głosek angielskich i ich klasyfikacja

Język angielski prezentuje złożony model wymowy. Niejednorodność angielszczyzny uwarunkowana jest głównie poprzez rozwój języka w krajach na różnych kontynentach, wpływ lokalnych społeczności oraz kontakty z innymi językami. Istnieje wiele odmian zarówno geograficznych, jak i etnicznych. Każda z nich prezentuje odmienny wzorzec fonetyczny, a tym samym odrębny standard wymowy.

Za normatywny i najbardziej rozpowszechniony wzorzec uznany został *Received Pronunciation, Standard Pronunciation*, nazywany również *BBC English*. Model powstały na terenie Londynu dotyczy głównie wymowy brytyjskiej z południowo-wschodniej Anglii. Jest uznawany za powszechnie zrozumiały i dominuje w dydaktyce języka czy pośród spikerów radiowych.

System językowy składa się z fonemów samogłoskowych i spółgłoskowych. W piśmie są one oddawane za pomocą 26 liter, jednak w mowie za sprawą dyftongów liczba ta wzrasta do 44 głosek. Wymowę cechuje odpowiednie miejsce i sposób artykulacji swoisty dla języków z grupy indoeuropejskich. Do głównych zjawisk fonetycznych w języku angielskim zalicza się asymilację (upodobnienie do sąsiadujących dźwięków), ubezdźwięcznienie, nazalizację czy osłabienie formy. Dźwięki zarówno samogłosek, jak i spółgłosek rzadko spotykane są w izolacji, występują najczęściej w sąsiedztwach fonetycznych.

3.2 Klasyfikacja samogłosek

W języku angielskim wyróżnia się 12 samogłosek. Samogłoski powstają podczas przepływu wydychanego powietrza z płuc przez fałdy głosowe, wprawiając je w drgania. Powietrze nie napotyka na swojej drodze żadnej zapory i przedostaje się przez jamę ustną, nie wpływając na zmianę powstałego dźwięku.

Zjawiskiem nie występującym w języku polskim, jednak istniejącym w języku angielskim jest zjawisko iloczasu:

„czyli rozróżnienie samogłosek pod względem długości trwania ... bezwzględna długość samogłosek wyrażona jest w jednostkach fizycznych”²³.

Ze względu na zjawisko iloczasu, samogłoski można podzielić na:

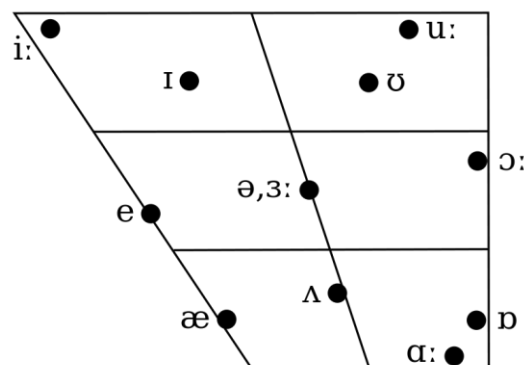
- naturalnie długie
- naturalnie krótkie

Długość została tu zdefiniowana, jako nośnik wartości fonemicznych mających zdolność zmieniania znaczenia wyrazów. Długość zależy od wpływu naturalnej długości samogłoski oraz od jej kontekstu fonetycznego. Dokonuje się podziału na 4 różne długości, gdzie samogłoski najdłuższe to samogłoski długie naturalnie, występujące przed spółgłoską dźwięczną, natomiast te występujące przed spółgłoską bezdźwięczną nazywane są krótkimi²⁴.

Położenie samogłosek w jamie ustnej opisuje diagram, który został sporządzony poprzez ustalenie punktów wyjściowych i stanowi lustrzane odbicie dla wykresu dwóch pierwszych formantów w charakterystyce akustycznej. Na osi poziomej zaznaczona została cecha otwartości samogłoski (wysokości języka podczas artykulacji). Definiuje to następującą zależność: im formant jest wyższy, tym głoska jest bardziej otwarta, a zatem położenie języka niższe. Oś pionowa mówi natomiast o miejscu artykulacji i opisuje inną zależność: im formant wyższy, tym samogłoska bardziej przednia²⁵. Położenie samogłosek odmiany brytyjskiej języka angielskiego przedstawia poniższy trapez:

RYSUNEK 4.

Czworokąt samogłoskowy Jonesa standardowej odmiany brytyjskiej języka angielskiego

23 Jassem W., *Podręcznik wymowy polskiej*, Warszawa 1951, s. 51.

24 Bałutowa B., *Wymowa angielska dla wszystkich*, Warszawa 1991, s. 30 – 33.

25 Formants [w:] *Phonetics*, University of Manitoba, dostęp: 23-04-2018.

Za: Roach P., *British English: Received Pronunciation* [w]: *Cambridge Dictionary* [on-line], Cambridge University Press, s. 242, dostęp: 20.04.2018.

3.3 Dyftongi

Tak jak w języku polskim, także i w języku angielskim można wyróżnić dwugłoski. Nazywane są one dyftonagami, a ich klasyfikacji można dokonać ze względu na dążenie do samogłoskowego dopasowania dwuznaku. Dyftongi dzielimy na zamykające, charakteryzujące się dążeniem od samogłoski bardziej otwartej do bardziej przykniętej, oraz dyftongi centrujące, w których drugą samogłoskę stanowi szwa.

„Szwa jest samogłoską umiejscowioną na środku diagramu samogłoskowego. W międzynarodowym alfabecie fonetycznym przedstawia się ją jako symbol /ə/. Częstość swojego występowania zawdzięcza głównie sylabom nieakcentowanym. W normatywnym opisie języka polskiego, samogłoska ta nie występuje w ogóle”²⁶.

Angielskie dyftongi można również podzielić ze względu na kryterium częstotliwości ich występowania. Jak przedstawiono w *Received Pronunciation*, do najczęstszych zaliczane są /ə/, /ɪ/ oraz /e/. Taka kolejność wywołana jest występowaniem szwy w większości nieakcentowanych sylab²⁷. Do dyftongów zalicza się: /ɪə/, /ʊə/, /eɪ/, /ɔɪ/, /əʊ/, /eə/, /aɪ/, /aʊ/. Przykłady stanowią słowa: *beer* /bɪə/, *there* /ðeə/, *now* /naʊ/²⁸.

Poniższa tabela zawiera wszystkie dyftongi występujące w angielskim

TABELA 4.

dwugłoski	zamykające		centrujące
	do /ɪ/	do /ʊ/	
wysokie			ɪə ʊə
średnie	eɪ ɔɪ	əʊ	eə
niskie	aɪ	aʊ	

26 Cruz-Ferreira M., *Handbook of the International Phonetic Association*, Cambridge, Cambridge University Press 1999, s. 126 – 130.

27 Gimson A.C. *Pronunciation of English*, Londyn 2008, s. 156.

28 Tamże, s. 145 – 148.

3.4 Tryftongi

W standardach wymowy brytyjskiej percepcja dźwięku jest zależna od części składowych wchodzących w skład jednej i tej samej sylaby. W sytuacji, kiedy wszystkie dźwięki znajdują się w obrębie jednej sylaby, postrzeganie dźwięku określone zostaje dyftongiem lub tryftongiem. Wyróżnia się trzy podstawowe tryftongi: /aʊə/, /aɪə/ i /eɪə/ czego przykładem mogą być podane wyrazy: *power* /paʊə/, *fire* /faɪə/ i *layer* /leɪə/²⁹. Tryftong charakteryzuje się zmiennym przebiegiem artykulacji: postrzegany jest jako trzy dźwięki zespolone w jeden.

Szczególną wartość przypisuje się tutaj wymowie, na przykład w trójgłosce /aʊə/ faza /ʊ/ jest krótka, jej środkowa faza przechodzi w zamkniętą, a sama trójgłoska rozpoczyna się otwartą, tylną samogłoską. Labializacja warg w części centralnej nie jest tak znacząca, jak artykulacja zarówno początku jak i końca dyftongu³⁰.

Często dochodzi do zjawiska nazywanego dyftongizacją, które polega na pomijaniu środkowej fazy trójgłoski, znaczenie redukując jej wydźwięk. Redukcja może być na tyle silna, iż trójdzwięk zastąpiony zostaje długą samogłoską. Zjawisko to nazywane jest monoftongizacją. Za przykład posłużą wcześniej przywołane wyrazy *power*, *fire*, które w procesie monoftongizacji zostały zredukowane do warstwy brzmieniowej /pa:/, /fa:/ przypominając zupełnie odrębne wyrazy *par*, *far*³¹.

3.5 Klasyfikacja spółgłosek

W spółgłoskowym systemie języka polskiego na próżno doszukiwać się podobieństw do systemu angielskiego. Ma to miejsce za sprawą pozornie podobnie wybrzmiewających spółgłosek. Brzmienie artykułowanej spółgłoski jest tylko pozorne, o czym poświadcza miejsce artykulacji. Przykładem są fonemy /d/, /t/ i /n/, które są wprawdzie akustycznie podobne, artykulacyjnie jednak dość odmienne, gdyż w języku angielskim wymawiane są z językiem przyciśniętym do wałka dziąsłowego³². Schemat samogłoskowy jest zdecydowanie bliższy schematowi polskiemu.

---

29 Tamże, s. 145 – 148.

30 Bałutowa B., *Wymowa angielska dla wszystkich*, Warszawa 1991, s. 71.

31 Tamże, s. 70 – 71.

32 Tamże, s. 87.

Prymarną zasadą w angielszczyźnie jest obligatoryjność występowania dźwięczności zarówno w zapisie, jak i wymowie spółgłoski dźwięcznej. Nadanie ubezdźwięcznienia skutkuje zmianą znaczenia wyrazu. Co więcej, nie wszystkie wyrazy wymawiane są z jednakowym naciskiem, a brzmienie uzależnione jest od kontekstu zdaniowego. Formami słabymi nazywamy przede wszystkim czasowniki modalne, przyimki i zaimki, które pojawiają się w nieakcentowanych pozycjach. Osłabieniu ulegają formy słabe i to one pojawiają się znacznie częściej w mowie potocznej niż w języku oficjalnym³³.

Spółgłoski zostały sklasyfikowane pod względem³⁴:

- miejsca artykulacji
- sposobu artykulacji
- dźwięczności (siła artykulacji).

Ze względu na sposób artykulacji wyróżnia się spółgłoski:

- zwarte bądź wybuchowe (*plosive*): [p]
- szczelinowe (*fricatives*): [s]
- zwarto-szczelinowe (*affricates*): [tʃ]
- nosowe (*nasals*): [m]
- boczne (*laterals*): [l]
- wibrujące (*rolled*): [r]
- półotwarte: [j]

Ze względu na miejsce artykulacji wyróżnia się spółgłoski:

- dwuwargowe (*bilabial*): [b]
- wargowo-zębowe (*labiodental*): [f]
- dziąsłowe (*alveolar*): [d]
- międzyzębowe (*dental*): [θ]
- zadziąsłowe (*postalveolar*): [ʃ]
- podniebienne (*retroflex*): [ʒ]

---

33 Tamże, s. 134.

34 Jassem W., *Podręcznik wymowy angielskiej*, Warszawa 1951, s. 34 i dalej.

- miękkopodniebienne (*velar*): [k]
- krtaniowe (*guttural*): [h]

Ze względu na siłę artykulacji wyróżnia się spółgłoski:

- mocne (*fortis*) - spółgłoski bezdźwięczne
- słabe (*lenis*) - spółgłoski dźwięczne

Jak odnotowuje *Received Pronunciation*, na 60,78% spółgłosek występujących w zestawieniu wszystkich dźwięków do najczęściej używanych zalicza się /n/ oraz /t/ – odpowiednio 7,58% i 6,42%³⁵.

Zestawienie wszystkich angielskich spółgłosek prezentuje tabela poniżej.

TABELA 5.

	dwuwargowe	wargowo- zębowe	międzyzębowe	dziaśłowe	zadziaśłowe	Podniebienna	podniebienne miętko-	krtaniowe
zwarte	p b			t d			k g	
nosowe	<u>m</u>			<u>n</u>			<u>ŋ</u>	
szczelinowe		<u>f</u> <u>v</u>	θ ð	s z	ʃ ʒ			<u>h</u>
zwarto- szczelinowe					tʃ dʒ			
półotwarte				<u>ɹ</u>		<u>j</u>	<u>w</u>	
boczne				<u>l</u>				

Za: Jassem W., *Podręcznik wymowy angielskiej*, Warszawa 2011.

35 Gimson A.C., *Pronunciation of English*, Londyn 2008, s. 232.

3.6 Półsamogłoski

W języku angielskim półsamogłoską nazywa się rozróżnienie między samogłoską a spółgłoską. Zależnie od kryterium różnicującego pewne spółgłoski mogą stanowić centrum sylaby, a tym samym przejawiać funkcję zgłoskotwórczą i przedstawiać się jak samogłoski (kryterium fonologiczne). Takie cechy przejawiają głoski symetryczne, które nie powstały podczas zmiany pozycji języka, a także nie wywołują tarcia³⁶.

Swoistą kombinację komponent systemu zarówno spółgłoskowego, jak i samogłoskowego przedstawiają głoski [j] i [w] należące do grupy *liquids*. W sąsiedztwie samogłosek bowiem mogą zachowywać się jak spółgłoski, jednak ich sposób artykulacji, zbliża je do grup samogłoskowych. Innymi spółgłoskami mającymi pewne cechy półsamogłosek są spółgłoski nosowe: /m/, /n/, /ŋ/ oraz /l/ i /r/.

---

36 Crystal D., *The Cambridge Encyclopaedia of the English Language* 1995, s. 242.

4. RÓŻNICE MIĘDZY PODSYSTEMEM FONOLOGICZNYM JĘZYKA POLSKIEGO I JĘZYKA ANGIELSKIEGO

By porównywać dwa systemy językowe, należy pamiętać, że każdy z nich posiada swój własny, odrębny schemat. Rozbieżności lingwistyczne przejawiają się nie tylko między formą pisaną i mówioną, ale także w każdej innej sferze.

Zarówno język polski, jak i język angielski genetycznie klasyfikuje się do grupy języków indoeuropejskich. Dopiero później klasyfikacja rozgałęzia się i tak język polski zalicza się do języków zachodniosłowiańskich, zaś język angielski przynależy do grup zachodniogermańskich. Mimo że alfabet obydwu języków wygląda podobnie, różnice zachodzące w podsystemie fonologicznym oraz w fonetyce są znaczące, dlatego podział dokonany ze względu na różnice systemowe odbywa się tylko na dwóch płaszczyznach, samogłoskowej i spółgłoskowej.³⁷

4.1 Samogłoski

Podczas analizy systemów samogłoskowych języka polskiego i języka angielskiego można wyróżnić:

- odmienną pozycję języka w czasie artykulacji
- różnicę w długości i napiętości samogłosek krańcowych (brytyjski czworokąt samogłoskowy)
- brak unoszenia samogłosek angielskich
- brak poddawania silnej redukcji polskich samogłosek nieakcentowanych
- wielowariantowość angielskiego /o/

Wyszczególnia się dwa warianty, jeden z nich jest bardziej otwarty, drugi bardziej przymknięty. Polska samogłoska [ɔ] mieści się dokładnie między nimi.

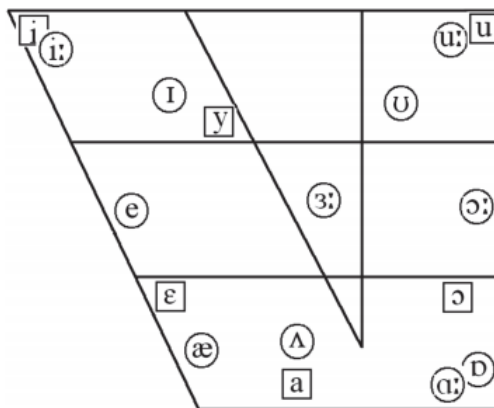
- dwa sposoby artykulacji angielskiego /u/
Pierwszy polega na artykułowaniu bardziej z centralnym układem masy języka, tak jak w wyrazie *book, good*, drugi zaś zbliżony jest do peryferyjnego ułożenia języka tak jak *new, two*.
- brak występowania w języku polskim scentralizowanej samogłoski - szwa

Poniższy rysunek przedstawia zestawienie samogłosek polskich i angielskich.

---

³⁷ Jassem W., *Podręcznik wymowy angielskiej*, Warszawa 1951.

RYSUNEK 5.

Ryc. 3.2. Samogłoski angielskie (symbole w kołach) i polskie (symbole w kwadratach)
Objaśnienia: Używamy symbolu /y/ dla polskiej samogłoski oznaczanej tą właśnie literą. W międzynarodowej transkrypcji fonetycznej International Phonetic Association (IPA) stosuje się symbol /i/.

Za: Porzuczek A., Rojczyk A., Arabski J., *Praktyczny kurs wymowy angielskiej dla Polaków*, Katowice 2013, s. 35.

4.2 Spółgłoski

Zbiory spółgłosek polskich i angielskich zawierają dwa odrębne systemy fonetyczne. Gdy część z głosek może wybrzmiewać podobnie, inne posiadają zupełnie odrębne miejsca artykulacji. Istnieją prymarne różnice mogące mieć wpływ na poprawną artykulację, a tym samym prawidłowe zrozumienie całej wypowiedzi. Należy zwrócić uwagę, iż spółgłoski w języku angielskim w odróżnieniu od samogłosek są znacznie czulsze na kontekst fonetyczny i często ulegają jego wpływowi.

Pierwszy wyraźny kontrast stanowi miejsce artykulacji. Podczas gdy w języku polskim głoski realizowane są zębowo, w języku angielskim te same głoski będą realizowane dźwiękowo (za normę uznajemy grupę dźwięków realizowanych dźwiękowo w języku polskim jedynie wtedy, gdy stanowią one wariant pozycyjny lub przejawiają cechy niestabilności, co prowadzi do ich udźwiękowania). Podsumowując, dźwiękowe miejsce artykulacji angielskiej przejawia znaczne cechy niestabilności i upodobnienia do występujących po nich spółgłosek. Często występuje także zanik, redukcja lub oboczność. Podczas alternacji morfologicznych dochodzi do zmian fonetycznych zależnych od kontekstu słowotwórczego. I tak na przykład w języku polskim głoska [l] jest zaliczana do głosek przedniojęzykowo-dźwiękowych i wymaga od użytkownika tak zwanej pionizacji języka do wała dźwiękowego. W języku angielskim natomiast [l] nazywane jest głoską wysoką o ciemnym zabarwieniu z powodu sposobu, w jakim powstaje. Występuje przed spółgłoskami oraz na końcu wyrazu poprzez jednoczesny ruch apexu i tyłu języka.

Warto zwrócić również uwagę na głoskę [r], która dla większości obcokrajowców anglojęzycznych stanowi problem. W języku polskim podczas artykulacji wymaga się przedłużonej wibracji. W języku angielskim natomiast wykonywany zostaje ruch podwinięcia apexu języka do podniebienia twardego. Język nie powinien dotykać dziąseł, a wargi nie powinny się zaokrąglić. Uzasadnionym jest niewibracyjne użycie głoski przez obcokrajowców, gdyż angielskie [r] wymawiane jest tylko przed samogłoską, która występuje w tym samym wyrazie.

Co więcej spółgłoska [x] jako polski dźwięk tylnojęzykowy w angielszczyźnie nie występuje. Realizowana jest jedynie jako głoska krtaniowa.

Chyba najwięcej problemów nie tylko dla Anglików, ale także i dla każdej innej nacji uczącej się języka polskiego stanowią głoski trzech szeregów, które w większości występują tylko i wyłącznie w języku polskim i to one przede wszystkim stanowią największą trudność fonetyczną dla obcokrajowców. Podczas gdy pewne elementy szeregu syczącego i ciszącego znajdują odzwierciedlenie w systemie angielskim, szereg szumiący nie występuje w ogóle.

Ciekawe jest, iż w języku angielskim bezdźwięczne głoski zwarte artykułowane w początkowej sylabie oraz występujące bezpośrednio przed samogłoską akcentowaną są wymawiane z pewnym przydechem, nazywanym aspiracją. Mowa tu o charakterystycznej artykulacji głoski [k] czy [t].

„Aspiracja określana jest jako czas bezdźwięcznej artykulacji krtaniowej zachodzącej podczas końca zwarcia, a początkiem następującej bezpośrednio samogłoski. W języku polskim dźwięk ten spotykany jest niezwykle rzadko”³⁸.

Należy pamiętać, że domeną wymowy brytyjskiej jest silna redukcja oraz upodobnienia fonetyczne. Jest to szczególnie zauważalne podczas szybkiej, niekontrolowanej wymowy i w znaczący sposób może wpływać na kształtowanie się systemu fonetycznego podczas przyswajania języka polskiego.

Poniżej zaprezentowano zestawienie spółgłosek polskich i angielskich.

---

38 Sobkowiak W., *English Phonetics for Poles*, Poznań 2004.

RYSUNEK 6.

Tabela 2.1. Miejsca i sposoby artykulacji spółgłosek angielskich (symbole fonetyczne) i polskich (zapis ortograficzny w nawiasach ostrokątnych)

Sposób artykulacji	Miejsce artykulacji							
	bilabial dwuwargowe	labiodental wargowo-zębowe	dental zębowe	alveolar dźwięstowe	postalveolar zadźwięstowe	palatal środkowo-językowe	velar tylnojęzykowe	glottal krtaniowe
Plosive Zwarto- wybuchowe	p b <p> <b>		<t> <d> →	t d			k g <k> <g>	
Fricative Szczelinowe		f v <f> <w>	θ ð <s> <z> →	s z <sz> <z> →	ʃ ʒ <ś> <ź> →		<ch>	h
Affricate Zwarto- szczelinowe			<c> <dz> →	<cz> <dź> →	tʃ dʒ <ć> <dź> →			
Nasal Nosowe	m <m>		<n> →	n		<ń>	ŋ	
Approximant Aproksymanty	(w)* <ɫ>		<ɫ> →	l**	r <ɾ>	(j) <j>	(w) <ɫ>	

* /w/ oraz polskie <ɫ> wymawiane są przez jednoczesne podniesienie tyłu języka i zaokrąglenie warg; wymagają więc dwóch niezależnych gestów artykulacyjnych. Jak dowiemy się z następnych rozdziałów, jest to charakterystyczne dla wymowy samogłosek. Ze względu na to podobieństwo angielskie /w/ oraz /j/ często określa się mianem półsamogłosek (semivowels).

** Choć /l/ różni się — jak już wiemy — od pozostałych aproksymantów artykulacją boczną, w innych aspektach jest do nich podobne, w związku z czym rezygnujemy z tworzenia osobnej kategorii dla jednej tylko głoski.

Za: Porzuczek A., Rojczyk A., Arabski J., *Praktyczny kurs wymowy angielskiej dla Polaków*, Katowice 2013, s. 31.

W celu porównania obu języków użyte symbole zostały zaczerpnięte z międzynarodowej transkrypcji fonetycznej *International Phonetic Association*, alfabet sławistyczny nie jest bowiem używany w transkrypcji fonetycznej języka angielskiego.

spółgłoski	realizacja spółgłosek polskich	spółgłoski	realizacja spółgłosek angielskich
[p] [b]	dwuwargowo	[p] [b]	dwuwargowo
[f] [v]	wargowo-zębowo	[f] [v]	wargowo-zębowo
[t] [d]	zębowo	[t] [d]	działkowo
[m]	dwuwargowo	[m]	dwuwargowo
[n]	zębowo	[n]	działkowo
[w]	dwuwargowo, tylnojęzykowo	[w]	realizowane jako angielskie [v]
[l]	zębowo	[l]	działkowo
[r]	zadziałkowo	[ɹ]	zadziałkowo (różnica wynika głównie ze sposobu artykulacji)
[j]	środkowejzykowo	[j]	środkowejzykowo
[k] [g]	tylnojęzykowo	[k] [g]	tylnojęzykowo
[x]	tylnojęzykowo	[h]	krtaniowo
[s] [z]	zębowo	[θ] [ð]	realizowane zębowo jako głoski angielskiego systemu
[ʃ] [ʒ]	działkowo		realizowane jako działkowe [s] [z]
[ɕ] [ʒ]	zadziałkowo	[ʃ] [ʒ]	realizowane jako głoski angielskiego systemu [ʃ] i [ʒ] zadziałkowe
[ʦ][dʒ]	zębowo		realizowane jako głoski angielskiego systemu
[tʃ] [dʒ]	działkowo	[tʃ] [dʒ]	systemu
[tʃ̥] [dʒ̥]	zadziałkowo		[tʃ] [dʒ] zadziałkowe

Na podstawie porównania fonetyki obu języków sformułowane zostały hipotezy, dotyczące przewidywanych trudności fonetycznych związanych z wymową języka polskiego w wypadku obcokrajowców angielskiego pochodzenia, będących rodzimymi użytkownikami języka angielskiego.

Hipoteza

Dla dorosłych osób uczących się języka polskiego jako obcego znaczące problemy w wymowie może stanowić przenoszenie na język polski następujące własności języka angielskiego:

- redukcja samogłosek
- tendencja do skracania
- niewyraźna artykulacja samogłoskowa w sylabach nieakcentowanych
- zastępowanie ogółu samogłosek scentralizowaną szwą
- brak nosowości podczas wymowy głosek nosowych
- dominacja dźwiękowej realizacji spółgłoskowej
- trudności w realizacji głosek trzech szeregów (nieprawidłowe miejsce ułożenia artykulatorów)
- trudność w sposobie realizacji głoski [r]
- pionizacja języka, bez uwzględnienia części grzbietowej
- krtaniowy wydźwięk
- niepożądana bezdźwięczna artykulacja krtaniowa (przydech).

5. STAN BADAŃ

W przeglądzie polskojęzycznej literaturze brak jest interdyscyplinarnych prób dotyczących treningów fonetycznych języka polskiego wśród obcokrajowców. Badania dotyczące akwizycji obcego języka przez obcokrajowca opublikowane zostały przez tureckich badaczy, którzy analizowali wpływ fonetyczny na wymowę angielską u tureckich studentów. Znajomość fonetyki miała zapewnić wzrost ich kompetencji komunikacyjnej. Analizie zostały poddane osobiste odczucia studentów oraz ich faktyczny stan wymowy. Badacze nie dokonywali charakterystyki porównawczej dwóch systemów. Badaniu zostało poddanych 20 tureckich studentów uczących się języka angielskiego przez okres 4 -10 lat. Poproszeni zostali o opisanie obrazka oraz wypełnienie ankiety. Wypowiedzi studentów zostały nagrane, a na ich podstawie zostały ocenione trudności, z jakimi borykają się studenci. Przez okres pięciu tygodni zajęcia odbywały się regularnie, raz w tygodniu przez trzy godziny. Celem kursu było wyposażenie studentów w podstawowe umiejętności z poziomu segmentalnego i suprasegmentalnego, takie jak: fonetyczny alfabet, akcent, rytm czy intonacja. Zaprezentowane wyniki ujawniły, iż podczas drugiego, kontrolnego nagrania większość studentów była w stanie poprawnie wyartykułować problematyczne dźwięki. Mimo to wciąż zaobserwować można pewne problemy fonetyczne co może jedynie świadczyć, o zbyt krótkim okresie treningowym³⁹.

Z kolei badania przeprowadzone na uniwersytecie w Iowa, Stany Zjednoczone, weryfikowały wpływ wyraźnej instrukcji dotyczącej wymowy na przyswajanie cech fonologicznych języka obcego, a także zależność między jakością wymowy a stopniem jej zrozumiałości. Badaniu zostały poddane 3 grupy, które otrzymywały instrukcje dotyczące wymowy przez okres 3 tygodni (25 minut, 3 razy w tygodniu). Wszystkie grupy korzystały z tych samych sekwencji nauczania w ramach metodologii komunikatywnej⁴⁰. Grupy różniły się typem podawanej instrukcji. Dwie grupy eksperymentalne otrzymywały informacje zarówno z poziomu segmentalnego, jak i suprasegmentalnego. Natomiast kombinacja tych informacji przekazywana była ustnie grupie trzeciej, jednak bez wyraźnych poleceń. Nagrania wykonywane zarówno przed badaniem jak i po wskazały, iż jedynie grupa trenowana na programie cech suprasegmentalnych polepszyła swoje wyniki znacząco.

Po analizie nagrań dowiedziono również, iż wyraźna instrukcja fonetyczna pomaga studentom w dostrzeżeniu typowych cech języka obcego, takich jak: kontekst czy zdobywanie odpowiedniej informacji zwrotnej, a wiedza ta ma korzystny wpływ na stopień zrozumiałości ich mowy. Wyniki

---

39 Su Bergilb A., Atli I., *The effect of pronunciation instruction on students' overall speaking skills*, "Procedia – Social and Behavioral Sciences", nr 46, 2012, s. 3665 – 3671.

40 Celce-Murcia, Brinton, Goodwin, 2010, Hinkel, 2006.

potwierdzają również istotną rolę prozodii w prezentowanym procesie. Analiza jakościowa dowiodła, że wyraźne fonetyczne instrukcje pomogły uczniom zauważyć cechy oraz niejasności, które przede wszystkim mogą korzystnie wpływać na zrozumiałość mowy⁴¹.

Co więcej wykazano, iż użytkownicy dwujęzyczni, dzięki instrukcjom fonetycznym, zostają wyposażeni we wsparcie oraz pewność, że mają potrzebne do interakcji umiejętności. Badacze zwrócili uwagę, iż nawet osoba początkująca może osiągnąć bardzo dobrą wymowę i zrozumiałość wypowiedzi przez odbiorcę, nawet bez biegłej znajomości gramatyki, w porównaniu do osoby ze znakomitą znajomością składni, w wypadku której słownictwo i cała wypowiedź nadal będą niezrozumiałe.

Z eksperymentalnych badań wynika, iż przyswajanie wymowy drugiego języka nie zawsze cechuje się wystarczającą efektywnością, czego przyczynę stanowią mogą indywidualne różnice między uczącymi się, ich cele, zakres i rodzaj instrukcji fonetycznych, a także czas trwania i ocena warsztatów przez ich użytkowników. Zwrócono także uwagę, że podczas nauki obcego języka kładzie się nacisk głównie na czynniki segmentalne, ograniczając warstwę suprasegmentalną. Wskazano, że wyraźna instrukcja fonetyczna ma znaczący wpływ na studentów, którzy zorientowani są na fonetyczne informacje. W końcowej analizie badacze potwierdzają fakt, że uczniowie posiadający znajomość prymarnych zagadnień fonetycznych, korzystając z instrukcji fonetycznych, zwiększają swoją produktywność, a także co ciekawe, gotowość do mówienia⁴².

Wszystkie badania potwierdzają korzyści, jakie płyną z wyraźnych instrukcji fonetycznych w artykulacyjnym aspekcie przyswajania języka drugiego. O ich sukcesie stanowią może długość treningu, jakość prezentowanych instrukcji fonetycznych, a także indywidualne różnice i cele studentów. Często podczas nauki języka warstwa suprasegmentalna jest celowo pomijana, a jej miejsce zajmują czynniki segmentalne, które mają stanowić podstawę nauczania. Na szczęście, bez względu na postawy wobec nauczania wymowy badacze jednogłośnie twierdzą, że fonetyka zawsze była uznawana za fundamentalną część mówienia podczas przyswajania języka docelowego.

---

41 Gordon, J., Darcy, I., & Ewert, D. (2013). Pronunciation teaching and learning: Effects of explicit phonetic instruction in the L2 classroom, Iowa State University 2013, s. 194 – 206.

42 Thomson R., Derwing T., *The Effectiveness of L2 Pronunciation Instruction: A Narrative Review*, „Applied Linguistics”2014 (December), s. 1 – 20.

6. WŁASNE BADANIA DOTYCZĄCE FONETYCZNEJ AKWIZYCJI JĘZYKA POLSKIEGO JAKO OBCEGO

6.1 Metodyka badań własnych

Procedura badania obejmuje wykorzystanie autorskiego narzędzia, stworzonego specjalnie na potrzeby eksperymentu. Składa się na nie zbiór prób czynnościowych narządu artykulacyjnego, wizualna ocena anatomiczna oraz orientacyjne badanie słuchu fizycznego, fonematycznego i samej artykulacji. W arkuszu wyróżniono również część badania mowy, sprawdzającą mowę spontaniczną, kontrolowaną oraz ocenę zapisu tekstu ze słuchu (tekst był czytany przez badającego). Inspiracje do stworzenia narzędzia zostały zaczerpnięte z książek Hanny Rodak „Terapia dziecka z wadą wymowy”, Barbary Ostapiuk „Dyslalia ankyloglosyjna. O krótkim wędzidełku języka, wadliwej wymowie i skuteczności terapii”, a także z artykułów Andrzeja Obrębowskiego i Jacka Kraśny „Foniatryczna ocena narządu mowy” oraz badań Barbary Sambor zaprezentowanych w „Warunki anatomiczno-czynnościowe narządów mowy studentów wyższych szkół teatralnych”.

Zaprezentowane narzędzie obejmuje krótki kwestionariusz, pozwalający scharakteryzować badanych pod kątem wcześniejszego uczestnictwa w terapii usprawniającej pisanie, czytanie bądź też wspomagającej rozwój mowy. Dalsza część badania, część diagnostyczna, określa współwystępowania różnych patomechanizmów zaburzeń mowy.

Tabela 6. dotycząca wizualnej oceny anatomicznej umożliwi stwierdzenie występowania nieprawidłowości, a tym samym zakwalifikowanie badanego do ogólnie przyjętej normy lub do grupy o podwyższonym ryzyku. Zastosowana skala, dzięki punktacji 0-1, ułatwia odnotowanie potencjalnych odchyleń, gdzie:

- 0 oznacza brak zaburzenia,
- 1 oznacza występowanie zaburzenia.

Ocenie anatomicznej zostało poddane występowanie szeroko pojętych wad zgryzu, wysklepienia podniebienia (tzw. gotyckiego) czy skrócenie wędzidełka podjęzykowego. Badanie pozwala na kontrolę zaburzeń symetrii warg, języka i podniebienia miękkiego. Kluczowe znaczenie ma także anatomiczny wygląd żuchwy, przegrody nosowej oraz obecny przerost migdałków podniebiennych. Zasadniczy punkt stanowić będzie badanie wędzidełka podjęzykowego, które predysponuje do prawidłowego układu masy języka, a tym samym pozwala na normatywną

wymowę polskich głosek (zwłaszcza tych wymagających uniesienia języka w płaszczyźnie pionowej). Uzyskane informacje posłużą w budowaniu profilu pacjenta oraz planowaniu indywidualnej terapii.

TABELA 6.⁴³

WYSTĘPOWANIE ZABURZEŃ ANATOMICZNYCH	0	1	NOTATKI
Wady zgryzu			
Podniebienie gotyckie			
Skrócenie wędzidełka podjęzykowego			
Asymetria warg			
Asymetria języka			
Asymetria podniebienia miękkiego			
Przerost migdałków podniebiennych			
Żuchwa			
Skrzywienie przegrody nosowej			

Tabela 6. umożliwia przeprowadzenie obserwacji oraz prób potwierdzających bądź wykluczających istnienie wyżej wymienionych nieprawidłowości. Ich występowanie warunkowane może być wzmożonym lub obniżonym napięciem mięśniowym. Wśród czynności poddanych kontroli wyszczególnione zostały: pozycja spoczynkowa języka, ruchy rotacyjne języka podczas żucia, a także sam proces odgryzania pokarmu. Obserwacji poddano również dalszą część aktu połykania. Za pomocą oceny palpacyjnej oraz pomocniczych pytań dokonano oceny toru oddychania badanego oraz występowania prawidłowego wzorca oddechowego lub jego braku.

---

43 Sambor B., *Warunki anatomiczno-czynnościowe narządów mowy studentów wyższych szkół teatralnych*, „Logopedia Silesiana” 2014, nr 3, s. 250 – 258.

TABELA 7.⁴⁴

ZABURZENIA CZYNNOŚCIOWE	0	1	NOTATKI
Wzmożone napięcie mięśniowe			
Obniżone napięcie mięśniowe			
Zaburzona pozycja spoczynkowa języka			
Zaburzenia odgryzania			
Zaburzenia żucia			
Zaburzenia połykania			
Zaburzenia oddychania			

Tabela 8. i Tabela 9. prezentuje badanie pod kątem szczegółowej oceny sprawności i napięcia mięśni narządu artykulacyjnego. W tej części zastosowano trójsystemowy podział skali, gdzie:

- 0 oznacza niepodjęcie próby,
- 1 oznacza nieprawidłowo wykonaną próbę,
- 2 oznacza prawidłowo wykonaną próbę.

Każda podjęta próba, która w nieznacznym stopniu odbiegała od prawidłowego wzorca, została zaliczona jako nieprawidłowo wykonana i odnotowana jako 1.

Tabela 8. zawiera próby języka, mające pomóc w określeniu jego mobilności, celowości, siły oraz zakresu pracy. Próby sprawdzają precyzyjność ułożenia masy języka, niezbędną do utrwalania prawidłowego wzorca ruchowego, koniecznego do poprawnego wymawiania głosek.

---

44 Tamże.

TABELA 8.⁴⁵

PRÓBY JĘZYKA	0	1	2
1. wysuwanie i chowanie języka do jamy ustnej			
2. opuszczanie języka na brodę, unoszenie do nosa			
3. kierowanie języka do kąta ust			
4. przewężanie języka (język wąski – grot)			
5. rozplaszczanie języka (język szeroki – łopatka)			
6. unoszenie języka do podniebienia			
7. podniesienie brzegów języka w kształt łyżeczki			
8. ułożenie języka w kształt łyżeczki			
9. oblizywanie warg przy otwartych ustach			
10. oblizywanie językiem zębów			
11. klaskanie językiem			
12. wypychanie policzków językiem			

Próbie jakościowej zostały poddane również ruchy warg. Prawidłowy schemat wykonywanych ćwiczeń miał określić zakres ruchu warg, ich symetryczną pracę, a także mobilność i celowość ruchów.

TABELA 9.⁴⁶

PRÓBY WARG	0	1	2
1. zaciskanie warg			
2. zakrywanie wargi dolnej wargą górną			
3. zakrywanie wargi górnej wargą dolną			
4. przesuwanie na boki zamkniętych warg			
5. ściąganie i rozciąganie warg			
6. układanie warg w ryjek			
7. gwizdanie			
8. nadymanie policzków			
9. wibrowanie warg			
10. przepychanie powietrza wewnątrz jamy ustnej			
11. cmokanie			

45 Rodak H., *Terapia dziecka z wadą wymowy*, Warszawa 1922.

46 Tamże.

12. parskanie			
---------------	--	--	--

Za ruchy pionizujące języka odpowiada praca wędzidełka podjęzykowego, jego długość i sprawność. W badaniu oceny efektywności wykorzystano 5 prób Ostapiuk⁴⁷, które pomogą sprawdzić wydolność ściany dna jamy ustnej oraz możliwość wystąpienia ankyloglosji - wrodzonego zaburzenia rozwojowego języka. Utrudnia ono ssanie, połykanie, a w późniejszym czasie artykulację konkretnych głosek, wymagających dużej sprawności języka. Ocena wydolności została dokonana trójelementowej skali, gdzie:

- 0 oznacza niepodjęcie próby,
- 1 oznacza nieprawidłowo wykonaną próbę,
- 2 oznacza prawidłowo wykonaną próbę

TABELA 10.⁴⁸

PRÓBY OSTAPIUK	0	1	2
1. unoszenie szerokiego języka za górny łuk zębowy przy maksymalnym odwiedzeniu żuchwy			
2. unoszenie szerokiego języka na szpatułce za górny łuk zębowy przy maksymalnym odwiedzeniu żuchwy			
3. zakrywanie – przy swobodnie rozchylonych wargach i zębach – czerwieni wargi, grzbietową powierzchnią końcowej części szerokiego języka			
4. sięganie końcem języka za ostatni ząb dolnego łuku zębowego			
5. wysuwanie języka na brodę przy maksymalnym odwiedzeniu żuchwy			

Wydolność podniebieno-gardłowa warunkuje prawidłowy przepływ powietrza oraz efektywne zwarcie nasady języka z tylną ścianą gardła. Mechanizm ten pozwala na normatywną artykulację głosek tylnojęzykowych oraz na uzyskanie skutecznej szczelności. W celu określenia

47 Ostapiuk B., *Dyslalia ankyloglosyjna. O krótkim wędzidelku języka, wadliwej wymowie i skuteczności terapii*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, 2013.

48 Tamże.

prawidłowego funkcjonowania układu przeprowadzona została próba Czermaka⁴⁹. Przed nosem badanego ustawiono nieogrzone lustro. Badany poproszony został o wymawianie samogłosek lub sylab zawierających spółgłoski wybuchowe i samogłoski. Wyniki próby można określić, jako:

PRÓBA POZYTYWNA	PRÓBA NEGATYWNA
-----------------	-----------------

W przypadku występowania nosowania otwartego następuje wyraźne zaparowanie lustro przez parę wodną zawartą w powietrzu uciekającym przez nozdrza przednie. Zaproponowana skala określa wynik przeprowadzonego badania, jako:

- Próba pozytywna – brak występowania nieprawidłowości
- Próba negatywna – obecność występowania nieprawidłowości

Narzędzie badawcze pozwala również na orientacyjne sprawdzenie słuchu fizycznego. Każde ucho zostało zbadane oddzielnie. Badający staje w odległości ok. 5 metrów po stronie ucha, które będzie badane. Badany zatyka drugie ucho i zostaje poproszony szeptem o powtórzenie wyrazu. Wyrazy są również podawane szeptem. Należy pamiętać, że zniekształcenia wyrazów przy ich powtarzaniu wynikać mogą z nieprawidłowej wymowy osoby badanej, a nie z niedosłuchu. O prawidłowym słuchu świadczy powtórzenie przynajmniej 4 z 5 elementów.

TABELA 11.⁵⁰

UCHO PRAWE		UCHO LEWE	
POLECENIE	REAKCJA	POLECENIE	REAKCJA
Kryśia		Kasia	
dziewięć		dziesięć	
sala		drzewo	
lato		tata	
chłopak		lampa	
pole		kotek	

49 Obrębowski A., Kraśny J., *Foniatryczna ocena narządu mowy*.

50 Borkowska-Gaertig D., *Wczesne wykrywanie, diagnostyka i rehabilitacja dzieci z zaburzeniami słuchu w Polsce*, „Podstawy audiologii pedagogicznej” Warszawa 1976.

Część diagnostyczna objęła również badanie słuchu fonematycznego. „Słuch fonematyczny jest to zdolność różnicowania cech dystynktywnych, fonemów, najmniejszych elementów mowy różniących się dźwięcznością, sposobem i miejscem artykulacji”⁵¹. Prawidłowe różnicowanie głosek ma wpływ na rozwój mowy oraz na kształtowanie się jej rozumienia. Od tej sprawności zależeć będzie zdolność pisania, czytania czy zapamiętywania. Podczas badania, badany oraz osoba badająca siadają obok siebie. Zostaje wyjaśnione polecenie i zaprezentowany instruktaż. Każdy obrazek zostaje wcześniej nazwany w celu uniknięcia błędów wynikających z niezrozumienia.

Pod kontrolą słuchu fonematycznego wykształca się również kinestezja artykulacyjna. Jest to ułożenie narządów mowy właściwe poszczególnym głoskom⁵². Zaburzenia słuchu fonematycznego uniemożliwiają naukę prawidłowej artykulacji oraz odpowiedniego kodowania okolic mózgu odpowiedzialnych za ułożenie narządów mowy właściwych dla poszczególnych głosek.

W celu sprawdzenia wytworzenia prawidłowych wzorców kinestetyczno-ruchowych przeprowadzone zostało badanie artykulacyjne. Badanie polega na powtórzeniu wyrazów zawierających opozycyjne głoski, na przykład pod względem miejsca artykulacji.

Zaproponowana część badania wymowy, składa się z 3 prób.

1. Próba mowy spontanicznej

Próba mowy spontanicznej zawiera nagranie, w którym każdy z badanych odpowiada na pięć krótkich pytań najpierw w języku angielskim, a potem w języku polskim.

1. *Jak się nazywasz?*
2. *Skąd jesteś i gdzie mieszkasz?*
3. *W jakim języku mówisz?*
4. *Gdzie pracujesz?*
5. *Kim jesteś?*

Celem próby jest wyodrębnienie realizacji tych głosek języka polskiego, które artykułowane są nieprawidłowo w momencie produkcji leksykalnej.

---

51 Styczek I., *Logopedia*, Warszawa 1982.

52 Tamże.

2. Zapis tekstu czytanego przez badacza

Zapis tekstu czytanego polega na wyszczególnieniu wszystkich elementów składowych wypowiedzi oraz zastosowaniu wiedzy fonetycznej podczas próby zapisu: „Najbardziej popularne ulice to: Marszałkowska, Nowy Świat, Krakowskie Przedmieście i Aleje Jerozolimskie”⁵³.

3. Próba tekstu czytanego

Celem próby jest sprawdzenie wymowy badanego w mowie kontrolowanej. Trudny pod względem fonetycznym tekst ma sprawdzić świadomość identyfikacji głosek oraz ich pisemnej realizacji (także różnic między pisownią a wymową):

„W Warszawie jest około 6 tysięcy ulic i placów. Najbardziej reprezentacyjne i najstarsze ulice są w dzielnicy Śródmieście. Najdłuższą ulicą w Warszawie jest Wał Miedzeszyński, największym placem – plac Defilad. Najbardziej popularne ulice to: Marszałkowska, Nowy Świat, Krakowskie Przedmieście i Aleje Jerozolimskie. Najwięcej ulic jest w dzielnicy Wawer – około 640, a najmniej na Pradze Północ – około stu. Najkrótsze nazwy to: aleja Róż, Lwa i Ewy, a najdłuższą nazwę ma ulica 36 Pułku Piechoty Legii Akademickiej”⁵⁴.

6.2 Charakterystyka badanych osób

W celu ustalenia planu terapeutycznego przeprowadzone zostały wśród badanych kwestionariusze osobowe. Zawierały one informacje dotyczące podstawowych danych osobowych oraz siedemnaście dodatkowych pytań. Określały subiektywną ocenę znajomości języków obcych, dotychczasowe miejsca zamieszkania, pochodzenie najbliższej rodziny oraz otoczenie, w którym na co dzień spędzają czas badani.

Badanie ma charakter jakościowy. Uczestniczyło w nim troje badanych: dwie kobiety i jeden mężczyzna. Wszystkie osoby są rodzimymi użytkownikami języka angielskiego, co stanowiło kryterium doboru kandydatów i miało kluczowe znaczenie przy określaniu celów treningowych.

---

53 Dembińska K., Małycka A., *START 2. Podręcznik do nauki języka polskiego*, Warszawa 2013, s. 89.

54 Tamże.

Badany nr 1

Jest to Brytyjka pochodząca z północnej części Wielkiej Brytanii. Ma 19 lat i średnie wykształcenie, jest również rodzimym użytkownikiem języka angielskiego. Ze względów bytowych podjęła naukę języka polskiego w prywatnej szkole językowej w Warszawie. Ukończyła kurs na poziomie A2 i swobodnie potrafi porozumiewać się po polsku. W sześciostopniowej skali oceniającej biegłość językową oceniła swoje umiejętności na dwa. Podczas obowiązkowej nauki w brytyjskiej szkole poznała również podstawy języka francuskiego. Język angielski deklaruje jako język pierwszy i domyślny, ten, w którym myśli, liczy oraz śni. Wychowywała się w Bolton. Rodzice są z pochodzenia Brytyjczykami, a angielski był jedynym językiem, którym posługiwała się, mieszkając na Wyspach. Do Polski przeprowadziła się w maju 2016 roku z powodów osobistych. Nigdy wcześniej nie zmieniała miejsca zamieszkania. Na co dzień posługuje się językiem polskim i angielskim. W pracy używa jedynie angielszczyzny. Tam też spędza większość swojego czasu, około 8 godzin dziennie. Poza pracą próbuje rozmawiać po polsku. Niestety, są to jedynie okazjonalne wyjścia towarzyskie. W domu używa języka angielskiego, a także jest biernym słuchaczem języka niemieckiego (jej współlokatorzy pochodzą z Austrii). Dokładna ilość czasu spędzanego zarówno w pracy, jak i poza nią, została zawarta w kwestionariuszu osobowym załączonym do pracy. Naukę języka polskiego rozpoczęła 7 miesięcy temu i kontynuuje ją do dziś. Uczestniczy w kursie językowym, jednak dużo pracuje również samodzielnie w domu. Jak sama badana podaje, jej motywacją do nauki jest zainteresowanie językiem samym w sobie.

Badany nr 2

25-letnia Brytyjka pochodzi z Yorkshire, leżącego w północnej części kraju. Posiada wyższe wykształcenie, a do przyjazdu do Polski skłonił ją kontrakt służbowy. Zajmuje wysokie stanowisko w znanej, warszawskiej korporacji, a najbliższą przyszłość planuje spędzić w Polsce. Jak wszyscy badani, jest rodzimym użytkownikiem języka angielskiego. Niestety, na subiektywnej skali oceny znajomości językowej badana nie wskazała swojego poziomu znajomości języka polskiego. Wychowywała się w Anglii, skąd pochodzą jej rodzice. W domu posługiwano się wyłącznie językiem angielskim. Badana przeprowadzała się aż 4 razy. Przed przyjazdem do Polski mieszkała we Francji i w Hong Kongu. Jak wynika z przeprowadzonego kwestionariusza, posługiwała się tam językami angielskim i francuskim. Poziom znajomości drugiego deklaruje na 4. Trzy lata przed przybyciem do Polski mieszkała znów w Anglii, a w roku 2017 zdecydowała się przyjechać do Warszawy. Jej otoczenie w pracy porozumiewa się po polsku, jednak do niej samej,

współpracownicy zwracają się w języku angielskim. W jej życiu prywatnym również dominuje angielski, gdyż życie towarzyskie dzieli z osobami komunikującymi się w tym języku. Z polskim ma styczność w pracy, gdzie spędza tygodniowo 45 godzin. Jednakowoż, jest ona jedynie jego biernym słuchaczem. Sama nie inicjuje rozmów w języku polskim. Przyjechawszy do Polski, rozpoczęła naukę na kursie A0 w prywatnej szkole językowej. Nauka nie sprawiała jej większych problemów, a wraz z poznawaniem nowych konstrukcji rozwijała się jej kompetencja językowa. Przygodę z polskim zapoczątkowała 10 miesięcy temu na kursie, jednak jak sama deklaruje, naukę kontynuuje również samodzielnie. Języka polskiego uczy się po to, by żyć w kraju i posiadać możliwość posługiwania się językiem w aktywnościach dnia codziennego.

Badany nr 3

31-letni Irlandczyk jest programistą ze średnim wykształceniem. Pomimo iż badany pochodzi z Irlandii Północnej, to język angielski deklaruje jako ojczysty. Jest więc rodzimym użytkownikiem języka angielskiego, ale dobrze włada także niderlandzkim. Swoje umiejętności zaklasyfikował na trzecim poziomie sześciostopniowej skali oceny subiektywnej. Znajomość języka polskiego zaklasyfikował na poziomie pierwszym. Wychowując się w Irlandii, posługiwał się jedynie angielskim i to właśnie ten język wskazuje jako automatyczny i spontaniczny. Rodzice badanego są z pochodzenia Irlandczykami i również porozumiewają się wyłącznie za pomocą języka angielskiego. Przeprowadzał się 2 razy. Przed przyjazdem do Polski spędził 8 lat w Holandii, gdzie posługiwał się angielskim i niderlandzkim. Do Polski przyjechał w roku 2016. Powód jego przyjazdu jest jednak bliżej nieznanym. Na co dzień przebywa w otoczeniu polsko-angielskim. W pracy, w której spędza średnio 40 godzin tygodniowo, dominuje język polski. Praca badanego nie wymaga zaawansowanej komunikacji interpersonalnej, co pozwala go uznać raczej za słuchacza, użytkownika biernego. Z językiem polskim obcuje również poza pracą, jednak w domu komunikuje się jedynie za pomocą języka angielskiego. Tam też spędza ponad 50 godzin swojego czasu tygodniowo. Naukę polskiego rozpoczął od kursu językowego w Warszawie 6 miesięcy temu. Przystawianie nowego języka nie sprawia mu większych problemów. Najtrudniejsze okazało się tworzenie wypowiedzi własnych. Z przeprowadzonego kwestionariusza osobowego wynika, iż nauka języka polskiego ma znaleźć zastosowanie w relacjach w pracy. Podczas pobytu w Polsce badany nie wyjeżdżał poza granice państwa na czas, który znacząco zaburzałby wyniki przeprowadzanych badań.

Na podstawie przeprowadzonych kwestionariuszy dokonano porównania badanych, w celu określenia różnic oraz podobieństw mogących mieć wpływ na dalszy przebieg badań. Szczegółowe wyniki znajdują się w ankietach, które zostały załączone do pracy w aneksie.

TABELA 12.

	<i>Badany nr 1</i>	<i>Badany nr 2</i>	<i>Badany nr 3</i>
poziom języka polskiego	A2	A1	A1
okres nauki języka polskiego	7 miesięcy	10 miesięcy	6 miesięcy
znajomość języków obcych	język francuski	język francuski	język holenderski
rok przyjazdu do Polski	2016	2017	2016
ilość godzin spędzanych w pracy	40 godzin	45 godzin	40 godzin
ilość godzin spędzanych w domu	15,5 godzin	96 godzin (wraz ze snem)	54 godziny

Badani różnią się od siebie pod względem płci, wieku, miejsca pochodzenia, a także pod względem długości pobytu w Polsce oraz znajomości języka polskiego. Poniżej przypominam ich podstawową charakterystykę:

	<i>Badany nr 1</i>	<i>Badany nr 2</i>	<i>Badany nr 3</i>
płeć	kobieta	kobieta	mężczyzna
wiek	19	25	31
miejsce pochodzenia	Wielka Brytania	Wielka Brytania	Irlandia Północna
region	Bolton	Yorkshire	Belfast

6.3 Opis badania przeprowadzonego przed rozpoczęciem treningu fonetycznego

W celu ułatwienia śledzenia dalszego wywodu poniżej przypomniano hipotezy dotyczące potencjalnych trudności w wymowie języka polskiego przez osoby będące rodzimymi użytkownikami języka angielskiego. Hipotezy te będą punktem odniesienia w ocenie artykulacji poszczególnych badanych.

Dla dorosłych osób uczących się języka polskiego jako obcego znaczące problemy w wymowie mogą stanowić:
niewyraźna artykulacja samogłosek
zastępowanie ogółu samogłosek scentralizowaną – szwą
brak nosowości podczas wymowy głosek nosowych
dziąsłowa realizacja spółgłosek
trudności w realizacji głosek trzech szeregów (nieprawidłowe miejsce ułożenia artykulatorów)
trudność w sposobie realizacji głoski [r]
udział grzbietu języka w realizacji głosi [l]
krtaniowy wydźwięk
występowanie przydechu

Badany nr 1

Podczas przeprowadzania badania diagnostycznego badana nie zadeklarowała wcześniejszego uczestnictwa w zajęciach rozwijających umiejętność pisania, czytania czy wspomagających rozwój mowy. Odnotowuje się nieprawidłowości anatomiczne w postaci zgryzu krzyżowego. Badana ze względu na pojawiające się częste stany zapalne stawów skroniowo-żuchwowych, a także problemy z dostatecznym rozwarciem żuchwy, przechodziła dwa zabiegi chirurgii szczękowej. W budowie pozostałych narządów nie stwierdza się widocznych odchyłeń. Dotyczy to odpowiedniej długości wędzidełka podjęzykowego czy prawidłowego wysklepienia podniebienia. Zachowana została symetria warg, języka oraz podniebienia miękkiego. Utrzymana właściwa wielkość migdałków podniebiennych. Wygląd przegrody nosowej nie odbiega od prawidłowego wzorca. Pomimo występowania wcześniejszych anomalii zgryzowych,

zaprezentowany akt odgryzania, żucia oraz połykania nie budzi zastrzeżeń. Podczas palpacyjnego badania oddychania nie stwierdza się zakłóceń. Występuje prawidłowy, spoczynkowy tor oddychania. Badanie na poziomie czynnościowym przebiegło bez zakłóceń. Badana wykazuje prawidłową pozycję spoczynkową języka. Wynik wskazuje jednak na stan obniżonej kontroli mięśniowej. Próby wykazały pewne odchylenia podczas ćwiczeń językowych. Problematicznym okazało się rozplaszczanie języka (język szeroki jak łopata) oraz podnoszenie brzegów języka w kształt łyżeczki. Nieprawidłowo wykonana próba dotyczyła oblizywania warg przy otwartych ustach. Pozostałe próby przeprowadzone zostały adekwatnie do zaprezentowanego wzorca. Próby warg wskazują na obniżenie sprawności warg, a także policzków badanej. Niepowodzeniem okazała się próba numer 6, 7, 8, to jest układanie warg w ryjek, gwizdanie czy nadymanie policzków. Problem stanowiło również przepychanie powietrza wewnątrz jamy ustnej. Próby Ostapiuk, które wskazywać mają na długość oraz pracę wędzidełka podjęzykowego, przebiegły pomyślnie pod względem pracy wędzidełka. Nieprawidłowo wykonane zostały testy, które wykorzystują ruchy maksymalnego odwiedzenia żuchwy. Próba Cermaka wykorzystująca do badania lusterko wypadła pozytywnie, co dowodzi o kontrolowanym zwarcium podniebno-gardłowym. Przeprowadzone przez badającego orientacyjne badanie słuchu również świadczy o adekwatnym poziomie słuchu fizycznego. Badanie słuchu mownego nie wykazuje żadnych nieprawidłowości w różnicowaniu polskich fonemów.

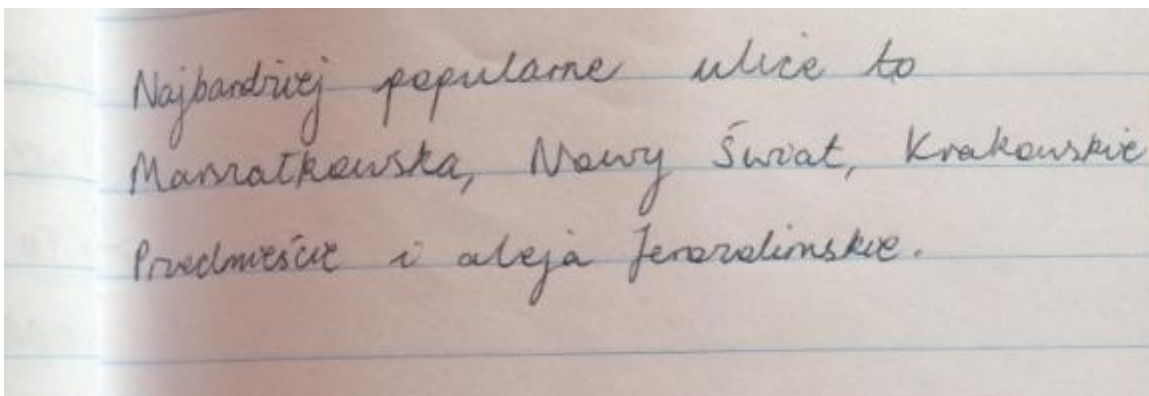
Badanie artykulacji

Próba kinestezji (pary wyrazów)

Wyniki badania kinestezji artykulacyjnej wykazały nieprawidłowości w realizacji głosek szeregu ciszącego [ɕ] [ʒ] i szumiącego [ʃ]. Zniekształceniu uległy wyrazy: *bazie* [baʒɛ], *Kasia* [kaʃa], *kasza* [kaʃa].

Badanie zapisu tekstu czytanego

Dodatkowym badaniem sprawdzającym korelację umiejętności słuchania i pisania była próba zapisu tekstu, usłyszanego przez lektora.

Badana przejawiająca problemy z tworzeniem typowych dźwięków polskiego systemu wykonała tę próbę bezbłędnie.

Próba tekstu czytanego (1)

Przed przystąpieniem do treningu fonetycznego, badana nr 1 została poproszona o nagranie próbki mowy spontanicznej. Próba tekstu czytanego o podwyższonym poziomie trudności fonetycznej okazała się badaniem najbardziej wymagającym. Wypowiedź została nagrana i zapisana fonetycznie.

„W Warszawie jest około 6 tysięcy ulic i placów. Najbardziej reprezentacyjne i najstarsze ulice są w dzielnicy Śródmieście. Najdłuższą ulicą w Warszawie jest Wał Miedzeszyński, największym placem – plac Defilad. Najbardziej popularne ulice to: Marszałkowska, Nowy Świat, Krakowskie Przedmieście i Aleje Jerozolimskie. Najwięcej ulic jest w dzielnicy Wawer – około 640, a najmniej na Pradze Północ – około stu. Najkrótsze nazwy to: aleja Róż, Lwa i Ewy, a najdłuższą nazwę ma ulica 36 Pułku Piechoty Legii Akademickiej”⁵⁵.

Transkrypcja fonetyczna (IPA) (1)

„v varʃavjɛ jɛst ɔkɔwɔ ʃɛʂʲ tɨsʲɛʲʂɨ ulɨʲʂɨ i plɔʂɨf. najbɔrdʒɛj rɛprɛzɛntatɨʂɨjnɛ i najstɔrʃɛ ulɨʲʂɛ sɔ v ɔɟɛlnɨʲʂɨ ɛrɔdmɨɛʲɛʲɛ. Najdɔwʃɔ ulɨʲʂɔ v varʃavjɛ jɛst vaw mɨɛnɔɟɛnʲɨŋʂɛ, najvɨɛkʃɨm plɔʂɛm – plɔʂɛ dɛfɨlat. Najbɔrdʒɛj pɔpɨlarnɛ ulɨʲʂɛ tɔ: marʃawkɔvskɔ, novɨ ɛviat, krakɔvskɛ pʃɛdmɨɛʲɛʲɛ i alɛja jɛrɔzɔlɨmsɛ. najvɨɛʂɛj ulɨʲʂɨ jɛst v ɔɟɛlnɨʲʂɨ vavɛr – kɔwɔ ʃɛjʂɛʲ ʲʲɛrɔɟɛʲʃɨ, a najmɨɛj na prɔɟɛ puwnɔʂ - kɔwɔ stu. Najkrɔʲʃɛ nazvɨ tɔ: alɛja ruʃ, lva, i ɛvɨ, a najdɔwʃɔ nazvɛ ma ulɨʲʂɔ tʃɨɟɛʲɛʲ ʃɛjɛʲɛ puwku pɨɛɔtɨ lɛj akadɛmɨʲʂɛj.”

55 Dembińska K., Małycka A., *START 2. Podręcznik do nauki języka polskiego*, Warszawa 2013, s. 89.

Trudności w wymowie a próby badawcze – wyniki

TABELA 13.

Badany nr 1	Teoretyczne problemy fonetyczne	Występowanie	
		niewyraźna artykulacja samogłoskowa	✓
	zastępowanie ogółu samogłosek scentralizowaną - szwą	✗	✗
	brak nosowości podczas wymowy głosek nosowych	✗	✗
	dziąsłowa realizacja spółgłosek	✓	pradźie
	trudności w realizacji głosek trzech szeregów (nieprawidłowe miejsce ułożenia artykulatorów)	✓	mienđzienjns
	trudność w sposobie realizacji głoski [r]	✓	erudmieetêe
	udział grzbietu języka w realizacji głoski [l]	✓	platsuf
	krtaniowy wydźwięk	✗	✗
	występowanie przydechu	✓	rok

Dodatkowo		
	obniżona kontrola mięśniowa w obrębie jamy ustnej	✓
	problem z maksymalnym odwiedzeniem żuchwy (anat.)	✓
	charakterystyczny sposób realizacji głoski [r]	✓

Badanie artykulacji wykazało błędną realizację głosek szeregu szumiącego i ciszącego polegającą na powstawaniu głosek w nieprawidłowym miejscu. Charakterystyczną wymowę przejawia głoska [k], która wyraża się aspiracją, przydechem. Poza tym nie stwierdzono większych trudności artykulacyjnych. Podczas planowania terapii warto skupić się nad poprawnością wymowy głoski [l] pod względem jej miejsca artykulacji. Wskazana jest również praca nad akcentem i tempem mowy.

Badany nr 2

Badana numer 2 nigdy nie uczestniczyła w żadnej terapii wspomagającej rozwój mowy, pisania lub czytania. Nie stwierdza się widocznych nieprawidłowości anatomicznych narządu mowy. Od roku 2015 badana nosiła aparat ortodontyczny, który skorygował wadę zgryzu. Brak występowania asymetrii warg, języka i podniebienia miękkiego. Podczas badania latarką dokonano oceny migdałków podniebiennych. Nie odnotowuje się zwiększenia ich masy, przekrwienia czy też zaczerwienienia. Przegroda nosowa jest prosta. W badaniu czynnościowym nie dostrzega się zaburzeń ani o typie wzmożonego napięcia mięśniowego, ani o typie obniżonego napięcia. Ocena wizualna pozwoliła na stwierdzenie prawidłowej pozycji spoczynkowej języka. Nie zaobserwowano zaburzeń odgryzania, żucia i połykania. Również oddychanie spoczynkowe oceniono jako właściwe. Podczas badania prób sprawnościowych języka i warg odnotowano problemy z przewężaniem oraz rozplaszczaniem języka (układ masy języka typu grot – łopata). Próby warg przebiegły bez zarzutów. Jedynym niepowodzeniem zakończyła się próba numer 6 (układanie warg w ryjek), co może wpływać na trudności w artykulacji niektórych samogłosek lub spółgłosek szeregu szumiącego. Ogólna sprawność pracy języka i warg dowodzą prawidłowości w zakresie mobilności, celowości, a także siły i zakresu ruchów tych narządów. Próby Ostapiuk, oceniające sprawność wędzidełka podjęzykowego, uwidaczniają problemy z unoszeniem szerokiego języka przy maksymalnym odwiedzeniu żuchwy. Próba Czermaka weryfikująca wydolność podniebiennie-gardłową wypadła pozytywnie. Orientacyjne badanie słuchu fizycznego również zostało ocenione pozytywnie, bez odchyień, wskazujące na normę. Podczas badania słuchu fonematycznego odnotowano zaburzenia różnicowania głosek trzech szeregów. Jak wynika z komentarza samej badanej, głoski te brzmią dla niej tak samo. Resztę opozycji badana identyfikuje bez zastrzeżeń.

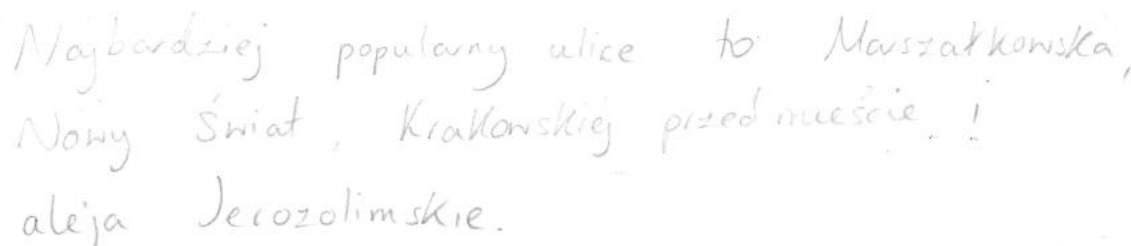
Badanie artykulacji

Próba kinestezji (pary wyrazów)

Wyniki badań kinestezji artykulacyjnej wykazały nieprawidłowości w realizacji głosek szeregu syczącego [z], ciszącego [ɛ], [z] i szumiącego [ʃ], [ʒ] oraz głoski [r]. Zniekształceniu uległy wyrazy: *rok* [ɹɔk], *rak* [ɹak], *góry* [gu.ɨ], *koza* [kɔʒa], *bazie* [bazɛ], *Basie* [baʃɛ], *Kasia* [kaʃa], *dróżka* [druʒka], *rama* [ɹama].

Badanie zapisu tekstu czytanego

Dodatkowym badaniem sprawdzającym korelację umiejętności słuchania i pisania była próba zapisu tekstu, usłyszanego przez lektora.

Najbardziej popularny ulice to Marszałkowska,
Nowy Świat, Krakowskiej przedmieście i
aleja Jerozolimskie.

Badana wykazuje nieprawidłowości w różnicowaniu słuchowym w zakończeniach polskich wyrazów.

Próba tekstu czytanego (1)

Przed przystąpieniem do treningu fonetycznego, badana nr 1 została poproszona o nagranie próbki mowy spontanicznej. Próba tekstu czytanego o podwyższonym poziomie trudności fonetycznej okazała się badaniem najbardziej wymagającym. Wypowiedź została nagrana i zapisana fonetycznie. Na czerwono zaznaczono przekształcone słowa, a także głoski powstałe w wyniku zmiany miejsca lub sposobu artykulacji.

„W Warszawie jest około 6 tysięcy ulic i placów. Najbardziej reprezentacyjne i najstarsze ulice są w dzielnicy Śródmieście. Najdłuższą ulicą w Warszawie jest Wał Miedzeszyński, największym placem – plac Defilad. Najbardziej popularne ulice to: Marszałkowska, Nowy Świat, Krakowskie Przedmieście i Aleje Jerozolimskie. Najwięcej ulic jest w dzielnicy Wawer – koło 640, a najmniej na Pradze Północ – koło stu. Najkrótsze nazwy to: aleja Róż, Lwa i Ewy, a najdłuższą nazwę ma ulica 36 Pułku Piechoty Legii Akademickiej”⁵⁶.

---

56 Dembińska K., Małycka A., *START 2. Podręcznik do nauki języka polskiego*, Warszawa 2013, s. 89.

Transkrypcja fonetyczna (IPA) (1)

„v varfavië jest okowo feje tisõtsi ulitš i platsuf. najbardziej reprezentatiine i najstarze ulitša sã v dželnitš i erudmiesetše. Najdziufã ulitšã v varfavië jest vaw miedziejnsc, najviëkšim platsëm – plats deflat. Najbardziej popularne ulitše to: marfawkovska, novi eviat, krakovsce pšedmiesee i aleje jerozolimsce. Najviëtšej ulitš jest v dželnitš i vaver – kowo fejset ťterdzeetš, a najmnej na pradze puwnošt - kolo stu. Najkrutše nazvi to: aleja ruž, lva, i evi, a najdziušt nazvë ma ulitša tšidzeetše ťfejete puku piexoti lej akademitšcej.”

Trudności w wymowie a próby badawcze - wyniki

TABELA 14.

Badany nr 2	Teoretyczne problemy fonetyczne	Występowanie	
	niewyraźna artykulacja samogłoskowa	✓	pradze
	zastępowanie ogółu samogłosek scentralizowaną - szwą	✓	ulitša
	brak nosowości podczas wymowy głosek nosowych	✗	✗
	dziąsłowa realizacja spółgłosek	✓	najdziufã
	trudności w realizacji głosek trzech szeregów (nieprawidłowe miejsce ułożenia artykulatorów)	✓	miedziejnsc
	trudność w sposobie realizacji głoski [r]	✓	popularne
	udział grzbietu języka w realizacji głoski [l]	✓	kolo
	krtaniowy wydmuch	✗	✗
	występowanie przydechu	✓	rok

Dodatkowo		
	niepowodzenie próby układania warg w ryjek	✓
	pomijanie głoski [w]	✓
	zaburzenia słuchu fonematycznego na poziomie różnicowania głosek trzech szeregów	✓

Badanie artykulacji wykazało błędną realizację głosek szeregu syczącego [z], ciszącego [ɕ], [ʒ] i szumiącego [ʃ], [ʒ]. Co więcej, pomijane zostają polskie głoski [w] i [l], a różnica [ɔ] – [u] nie znajduje odzwierciedlenia w wymowie. Charakterystyczną wymowę przejawia głoska [k], która wyraża się aspiracją, przydechem. Podczas planowania terapii należy skupić się na metodach wydłużania samogłosek, różnicach między [w] – [l] oraz nad wzbudzeniem wibracji podczas artykulacji głoski [r]. Pracy wymaga również akcent wyrazowy, który stosowany jest nieregularnie.

Badany nr 3

Badany numer 3 również nigdy nie uczestniczył w terapii poświęconej wczesnemu wspomagananiu mowy, czytania bądź pisania. Nie stwierdza się nieprawidłowości w budowie narządu artykulacyjnego. Z przeprowadzonego wywiadu wynika, iż badany nosił aparat ortodontyczny przez okres 4 lat, który pomógł mu uporać się z wadą zgryzu. W badaniu zaburzeń czynnościowych nie odnotowuje się odchyłeń ani na poziomie wzmożonego, ani obniżonego napięcia mięśniowego. Diagnostyka pozycji spoczynkowej języka nie wykazała żadnych anomalii. Procesy odgryzania oraz żucia zaprezentowane podczas prób żywieniowych wskazały na normatywny ich przebieg. W normie pozostają również akty połykania oraz oddychania, sprawdzane palpacyjnie. Nieodpowiednia względem wzorca okazała się próba numer 8, prezentująca ułożenie języka w kształt łyżeczki. Pozostałe ruchy takie jak: wysuwanie i chowanie języka, opuszczanie na brodę i unoszenie do nosa, kierowanie do kąta ust, klaskanie świadczą o mobilności, celowości, płynności ruchów, a także o sile języka. Podczas prób warg badany prezentował poziom wzorcowych ruchów, który umożliwił mu uzyskanie maksymalnej ilości punktów. Również badanie poświęcone pracy wędzidełka podjęzykowego nie wykazało żadnych nieprawidłowości. Pozytywna próba Czermaka wskazuje na normatywną pracę nasady języka oraz tylnej ściany gardła. Nie odnotowuje się również zaburzeń słuchu fizycznego. Badanie wypadło bez zastrzeżeń. Podczas wykonywania badania słuchu mownego, zgodnie z wcześniej przeprowadzonymi testami, u badającego nie rejestruje się większych odchyłeń, z wyjątkiem głosek trzech szeregu, których badany nie różnicuje słuchowo.

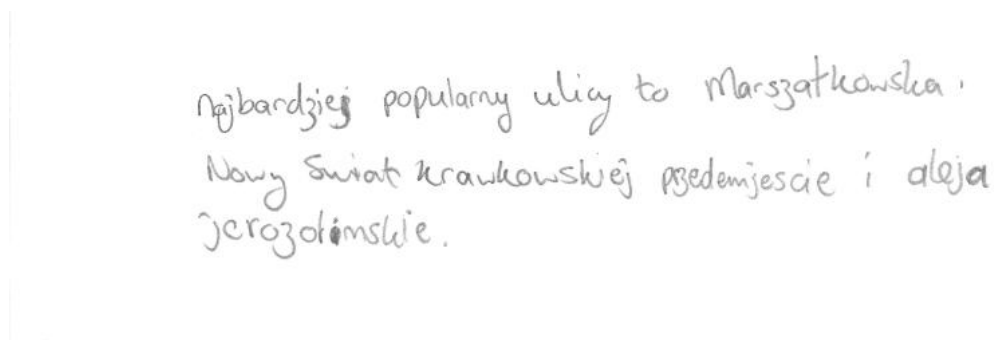
Badanie artykulacji

Próba kinestezji (pary wyrazów)

Wyniki badań kinestezji artykulacyjnej wykazały nieprawidłowości w realizacji głosek szeregu ciszącego [ɛ], [ʃ], szumiącego [ʃ], [ʒ], [ʧ], elizji głoski [w] oraz jednorazowe ubezdźwięcznienie w nagłosie. Zniekształceni uległy wyrazy: *półka* [puka], *bułka* [buka], *bucik* [putêk], *Basie* [bazɛ], *nosze* [nɔʒɛ], *noże* [nɔʒɛ], *żebra* [ʒɛbra], *kaczka* [katêka], *taczka* [tatê ka], *paczka* [patê ka], *gruszka* [gruɛka], *dróżka* [druɛka], *wróżka* [vrueka], *Kasia* [kaza], *kasza* [kasa].

Badanie zapisu tekstu czytanego

Dodatkowym badaniem sprawdzającym korelację umiejętności słuchania i pisania była próba zapisu tekstu, usłyszanego przez lektora.

Badany wykazuje nieprawidłowości w różnicowaniu słuchowym polskich samogłosek i zakończeń wyrazów.

Próba tekstu czytanego (1)

Przed przystąpieniem do treningu fonetycznego, badana nr 1 została poproszona o nagranie próbki mowy spontanicznej. Próba tekstu czytanego o podwyższonym poziomie trudności fonetycznej okazała się badaniem najbardziej wymagającym. Wypowiedź została nagrana i zapisana fonetycznie. Na czerwono zaznaczono przekształcone słowa, a także głoski powstałe w wyniku zmiany miejsca lub sposobu artykulacji.

„W Warszawie jest około 6 tysięcy ulic i placów. Najbardziej reprezentacyjne i najstarsze ulice są w dzielnicy Śródmieście. Najdłuższą ulicą w Warszawie jest Wał Miedzeszyński, największym placem – plac Defilad. Najbardziej popularne ulice to: Marszałkowska, Nowy Świat, Krakowskie

Przedmieście i Aleje Jerozolimskie. Najwięcej ulic jest w dzielnicy Wawer – koło 640, a najmniej na Pradze Północ – koło stu. Najkrótsze nazwy to: aleja Róż, Lwa i Ewy, a najdłuższą nazwę ma ulica 36 Pułku Piechoty Legii Akademickiej”⁵⁷.

Transkrypcja fonetyczna (IPA) (1)

„vi varjaviɛ jest okowo ɛɛɛtɛ tɨsɔʦi ulitɨ i plʰɨsuf. najbardziej reprezentatywnie i najstarszym ułtɨsɛ sɔ v dʒɛlnitɨ erudmʲɛɛtɛɛ. Najdłuższą ułtɨsɛ v varjaviɛ jest vaw mʲɛdʒɛʃɨŋsɛ, największym plʰɨsem – plʰɨ defilat. Najbardziej popularne ułtɨsɛ to: marʃakɔvska, novi ɛviant, krakɔvsɛ pʃɛdmʲɛɛɛ i aleje jerozɔlɨmsɛ. Największej ułtɨsɛ jest v dʒɛlnitɨ vaver – kowo ʃɛjsɛt ʃtɛrdʒɛɛʃɨ, a najmniej na praʃɛ punɔʦtɨ - kɔlɔ stu. Najkrótsze nazwy to: aleja rue, lva, i ɛvi, a najdłuższą nazwę ma litɨ tɛidʒɛɛtɛ ɛɛɛtɛ puku pʲɛxɔti lɛj akademʲɨsɛɛ.”

Trudności w wymowie a próby badawcze - wyniki

TABELA 15.

Badany nr 3	Teoretyczne problemy fonetyczne	Występowanie	
	niewyraźna artykulacja samogłoskowa	✓	litɨsɛ
	zastępowanie ogółu samogłosek scentralizowaną - szwą	✗	✗
	brak nosowości podczas wymowy głosek nosowych	✗	✗
	dziąsłowa realizacja spółgłosek	✓	tɛidʒɛɛtɛ
	trudności w realizacji głosek trzech szeregów (nieprawidłowe miejsce ułożenia artykulatorów)	✓	ʃɛjsɛt
	trudność w sposobie realizacji głoski [r]	✓	najbardziej
	udział grzbietu języka w realizacji głoski [l]	✓	dʒɛlnitɨ
	krtaniowy wydzźwięk	✗	✗
	występowanie przydechu	✓	rɔk

Dodatkowo		
	pomijanie głoski [w]	✓

57 Dembińska K., Małycka A., *START 2. Podręcznik do nauki języka polskiego*, Warszawa 2013, s. 89.

tendencja do opuszczania głoski [j]	✓
zaburzenia słuchu fonematycznego w różnicowaniu głosek trzech szeregów	✓

Badanie artykulacji wykazało błędną realizację głosek szeregu ciszącego [ɛ], [tʂ] i szumiącego [ʃ], [ʒ], [ʧ]. Pomijana zostaje głoska [w]. Opozycja głosek [ɛ] – [i] jest niezidentyfikowana. Charakterystyczną wymowę przejawia głoska [k], która wyraża się aspiracją, przydechem. Podczas planowania terapii warto skupić się na metodach wywoływania głoski [w] oraz różnicowaniu [w] – [l]. Należy pracować nad poprawnością wymowy głoski [l] pod względem jej miejsca artykulacji. Wskazana jest również praca nad akcentem.

6.4 Warsztaty fonetyczne – schemat i przebieg zajęć

Według danych statystycznych portalu migracje.gov.pl w Polsce aktualnie przebywa 163 225 tysięcy obcokrajowców⁵⁸. Znakomitą większość stanowią obywatele Ukrainy, chociaż zauważa się coraz większą obecność bardziej zróżnicowanych grup etnicznych takich jak Chińczycy czy Wietnamczycy. Do przyjazdu do Polski skłania ich często lepsza propozycja pracy, dobre warunki bytowe czy też polski partner. Jednak są też i tacy, którzy prowadząc podróżniczy tryb życia, osiedlają się w Polsce tylko po to, by zaznać kultury wschodniej i po prostu sprawdzić, jak się tu mieszka. To głównie oni z powodu dużej ilości wolnego czasu decydują się na podjęcie nauki języka polskiego. Osoby, które przyjeżdżają do Polski za pracą, zaczynają swoją przygodę z polskim z dwóch powodów. Decydują się na naukę sami albo są zobligowani do uczestnictwa w obowiązkowym kursie języka polskiego zgodnie z klauzulą zawartą w kontrakcie.

Tak zróżnicowana grupa, zarówno pod względem kulturowym, jak i językowym, decydując się na rozpoczęcia nauki języka, spotyka się razem w ławkach szkół językowych. Przed lektorem staje nie lada wyzwanie, jednak to właśnie dla owych śmiałków rozpoczyna się właśnie długa i męcząca przygoda. Często nie zdają sobie sprawy, że choć jak wiadomo, język polski należy do grupy najtrudniejszych języków na świecie, w istocie takim jest, a jego przyswajanie zajmuje zdecydowanie więcej czasu i energii niż akwizycja jakiegokolwiek innego języka.

Warto tu przypomnieć, że uczestnicy badania to losowo wybrani uczestnicy zajęć w jednej ze szkół językowych znajdujących się na terenie Warszawy. Liczba kobiet i mężczyzn uczestniczących w badaniu odpowiada proporcji 2:1, a ich wiek oscyluje w granicach 19 – 31.

⁵⁸ <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/dokumenty/widok/tabele/rok/2017/>, 5.04.2018

Wszyscy uczestnicy są rodzimymi użytkownikami języka angielskiego, co stanowiło jedyne kryterium podczas doboru osób, spośród których wylosowano badanych. Nikt z nich jeszcze nigdy nie uczestniczył w zajęciach opartych na treningu fonetycznym, nigdy też wcześniej nie studiowali ani nie mieszkali w Polsce. Wszyscy studenci rozpoczęli naukę polskiego nie wcześniej niż dwa lata temu, a żaden z uczestników nie przekracza poziomu językowego wyższego od poziomu A2.

Celem przeprowadzonych badań było ustalenie wpływu fonetyki języka angielskiego na wymowę dorosłych osób uczących się języka polskiego jako obcego, a także skuteczności treningu fonetycznego na opanowanie wymowy w języku polskim i ograniczenie wpływu języka angielskiego. W celu weryfikacji hipotezy na początku marca 2018 roku troje studentów przystąpiło do uczestnictwa w warsztatach fonetycznych. Warsztaty odbywały się cyklicznie raz w tygodniu po 45 minut, dla każdego badanego indywidualnie, trwały 10 spotkań. Studenci zostali również poproszeni o samodzielną pracę w domu.

Pierwsze spotkanie miało na celu przeprowadzenie badania ankietowego, każdy z badanych został również przebadany pod kątem wykluczenia występowania zaburzeń anatomicznych, czynnościowych, złego napięcia mięśniowego oraz innych patomechanizmów mogących utrudniać przyswajanie warstwy fonetycznej. Poddana ocenie została również wydolność podniebno-gardłowa oraz orientacyjne badanie słuchu. Po wykluczeniu wszelkich przeciwwskazań dokonano prób, które bezpośrednio korelują z charakterystyką fonetyczną języka polskiego. Za pomocą badania słuchu fonetycznego zbadano możliwości rozróżniania cech dystynktywnych większości głosek polskiego systemu językowego. Wnioski z tej części badania zawarto w rozdziale 6.2.

W celu określenia poprawności fonetycznej dla warstwy brzmieniowej, każdy badany został poproszony o przeczytanie listy wyrazów (stanowiącej materiał językowy badania słuchu fonetycznego). Badający w tym samym czasie nagrywał artykulacje badanych, które posłużyły jako materiał badawczy w transkrypcji fonetycznej. Kolejnym etapem była próba mowy spontanicznej, która również została zarejestrowana na rejestratorze. Studenci w około 20-sekundowych nagraniach przedstawili się, powiedzieli, skąd są, kim są, gdzie pracują, a także w jakich językach mówią. Następnie zostali poproszeni o zapisanie ze słuchu krótkiego tekstu. Próba miała na celu sprawdzić poprawność zapisu i ocenić sprawność percepcji dźwiękowej języka obcego. Poszerzony fragment tego samego tekstu stanowił kolejną próbę, w której każdy student poproszony został o jak najstaranniejsze przeczytanie tekstu, o podwyższonym stopniu trudności fonetycznej. Realizacja została również nagrana. Po wysłuchaniu nagrań, dokonano transkrypcji fonetycznej w celu detekcji problematycznych dźwięków stanowiących program dla dalszej pracy nad poprawą wyrazistości mowy, które opisano w rozdziale 6.3.

Pomimo że zajęcia odbywały się indywidualnie, realizowany program był bardzo podobny, gdyż wszyscy badani przejawiali podobne trudności fonetyczne, a drobne modyfikacje

wprowadzano w trakcie zajęć w zależności od potrzeby. Metodyka pracy zgodna była z metodami i technikami pracy w dyslalii, wykorzystano także metody własne.

Poniżej zaprezentowany został schemat przeprowadzonych zajęć z uwzględnieniem tematu poszczególnych spotkań, a także ogniów zajęć. Planowany program zajęć przewidziany na 10 spotkań.

TABELA 16.

NUMER SPOTKANIA	PLANOWANY PROGRAM ZAJĘĆ
1.	Alfabet. Pisownia i wymowa.
2.	Spółgłoska [r]. Różnicowanie słuchowe [r] [l].
3.	Spółgłoska [l]. Różnicowanie słuchowe [r] [l].
4.	Spółgłoska [w]. Różnicowanie słuchowe [l] [w].
5.	Samogłoski. Samogłoski nosowe.
6.	Szereg syczący. Różnicowanie słuchowe.
7.	Szereg ciszący. Różnicowanie słuchowe.
8.	Szereg szumiący. Różnicowanie słuchowe.
9.	Akcent
10.	Prozodia w twierdzeniach i pytaniach.

Przewidywany schemat zajęć.

TABELA 17.

OGNIWA ZAJĘĆ	SCHEMAT ZAJĘĆ
1. Rozgrzewka	Usprawnienie narządu artykulacyjnego: ćwiczenia języka i warg przed lustrem.
2. Kontrola czytania	Tekst o podwyższonym poziomie trudności, pod względem wymowy ćwiczonej głoski.
3. Część teoretyczna	Prezentacja schematu wymowy – rentgenogram. Kontrola słuchowa lektora.
4. Część zasadnicza	Ćwiczenia artykulacji głoski w sylabach i wyrazach.

5. Słuchowe różnicowanie głosek	Ćwiczenia słuchu fonematycznego pod kątem rozpoznawania i różnicowania ćwiczonej głoski.
6. Autokorekcja	Powtórne odczytanie tekstu przy zachowaniu poznanych zasad i samokontroli.

Po wykonaniu wszystkich prób, badani podjęli uczestnictwo w cyklu dziesięciu spotkań, podczas których obowiązywał ramowy plan treningowy. Program składał się z przedstawienia podstawowych informacji o polskim alfabecie fonetycznym, uświadomienia prawidłowej realizacji głoski [r] oraz jej słuchowym różnicowaniu w opozycji z [l]. Plan zawierał również informację na temat spółgłoski [l], miejsca jej powstawania oraz opozycji do polskiego [w]. Treningowi zostały poddane samogłoski, ze szczególnym uwzględnieniem dbałości o prawidłową i pełną realizację. Pracy wymagały głoski szeregu syczącego, szumiącego i ciszącego, a także poziom suprasegmentalny, do którego zaliczyć można akcent (ćwiczenia dotyczyły utrwalenia akcentu paroksytonicznego) oraz intonację.

Każda sesja rozpoczynała się krótką rozgrzewką narządów mownych z uwzględnieniem deficytów, które przejawiali badani podczas wcześniejszych badań.

Podstawowe założenia znalazły zastosowanie u wszystkich uczestników, choć niewątpliwie każde indywidualne spotkanie wymagało spersonalizowanych metod i technik pracy z badanym.

I tak na przykład wyrazistość samogłoskowa została utrwalana w ciągach wierszowanych, gdzie wszystkie samogłoski zastępowane były tylko jedną, tak by utworzony ciąg fonetyczny charakteryzował się równomiernym tempem i intonacją.

Próby niwelowania użycia scentralizowanej szwy, polegały na maksymalnym skupieniu się nad wyrazistością artykulacji ostatniej samogłoski, a także wykorzystywały umiejętność detekcji rozpoznawania jej u innej osoby. Pomocna okazała się autokontrola pracy warg prowadzona przed lustrem.

W wymowie brytyjskiej większość głosek zębowych zastępowane są realizacją dźwiękową. Oprócz standardowych metod wywoływania głosek, użyte zostały tu metody mechaniczne uczulające prawidłowe miejsce artykulacji. Nieodłączny element tego procesu stanowiły techniki pionizacji języka (takie jak: ćwiczenia logopedyczne mobilizujące do utrzymywania języka na wałku dźwiękowym oraz przypominanie o prawidłowej pozycji), które miały wspomóc w zapamiętywaniu i automatyzacji ruchu. Techniki te znalazły szczególne zastosowanie podczas pracy nad głoską [l] oraz [r].

Podczas korekcji głosek trzech szeregów za punkt wyjścia zostały obrane metody dyslalii z precyzyjnym opisem miejsca powstawania głosek w jamie ustnej. Zastosowane metody polegały na

nauce przemienności ruchów przeciwstawnych, w określonym układzie i tempie. Pomocne okazały się współwystępujące ruchy rąk, przypominające o prawidłowym miejscu powstawania głosek.

Eliminacja krtaniowego wydźwięku bazowała głównie na skracaniu i ucinaniu fazy wydechowej głosek [k], [x]. Ta sama forma pracy dotyczyła również problemów z występowaniem charakterystycznego, brytyjskiego przydechu.

Podczas pracy z badanymi został wykorzystany autorski program fonetyczny, oparty na materiale językowym zawartym w podręcznikach szkoły, w której uczyli się badani. Program zostaje dołączony do aneksu pracy.

7. WYNIKI BADAŃ

Wszystkie próby, zaprezentowane w rozdziale 6., przedstawiają tylko niewielki fragment ogólnej artykulacji badanych. Jako osoba przeprowadzająca badanie i zarazem lektor języka polskiego wszystkich uczestników badania mogę zaświadczyć o względnej stałości prezentowanych zaburzeń, a także o powielaniu się przedstawionych problemów. Poniżej przypominam najważniejsze trudności w fonetyce języka polskiego, z jakimi badani borykali się przed rozpoczęciem treningu. Następnie przedstawiam wyniki analogicznego badania, przeprowadzonego po zakończeniu treningu.

Okres treningowy obejmował 10 spotkań rozłożonych w czasie dwóch miesięcy. Zajęcia odbywały się cyklicznie, z cotygodniową regularnością. Żaden z badanych nigdy nie opuścił żadnego spotkania, a wprowadzony materiał, został utrwalany samodzielnie w domu. Badania kontrolne przeprowadzono w przeciągu siedmiu dni po zakończeniu treningów.

Badany 1

Wyniki badań przed rozpoczęciem treningu fonetycznego wykazały, że badany ma następujące trudności z różnicowaniem i wymową głosek języka polskiego:

- głosek szeregu ciszącego [ɕ] [ʐ]
- głosek szeregu szumiącego [ʃ].

Zniekształceniu uległy wyrazy: *bazie* [baʒɛ], *Kasia* [kaʃa], *kasza* [kaʃa].

POWTÓRZONE BADANIA

Po okresie treningowym i indywidualnej, samodzielnej pracy badane próby badawcze, poprawności fonetycznej, zostały powtórzone.

Wynika z nich, że w mowie kontrolowanej, w pojedynczych wyrazach poprawie uległa głoska [ʃ]. Wyraz *kasza* został zrealizowany prawidłowo.

Próba kinestezji (pary wyrazów) (2)

TABELA 18.

0	1
NIEPRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA	PRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA

	0	1	IPA
rok		✓	
rak		✓	
kora		✓	
kura		✓	
bak		✓	
bok		✓	
buk		✓	
pasek		✓	
piasek		✓	
piesek		✓	
półka		✓	
bułka		✓	
buty		✓	
budy		✓	
Tomek		✓	
domek		✓	
kury		✓	
góry		✓	
budzik		✓	
bucik		✓	
kosa		✓	

koza		✓	
bazie	✓		[baʒɛ]
Basie		✓	
nosze		✓	
noże		✓	
zebra		✓	
żebra		✓	
kaczka		✓	
taczka		✓	
paczka		✓	
murek		✓	
nurek		✓	
Burek		✓	
gruszka		✓	
dróżka		✓	
wróżka		✓	
lama		✓	
jama		✓	
rama		✓	
kasa		✓	
Kasia	✓		[kaʃa]
kasza		✓	
kot		✓	
koc		✓	
kos		✓	

Próba tekstu czytanego (1) i transkrypcja fonetyczna (IPA) (2)

„v varšavje jest okowo **ʃɛɛ** tisětsi uliś i **platsuf**. najbardziej reprezentatsijne i najstarŝe uliśe sō v **dŝelŋiśi** **ɛrudmʲɛɛtʲɛ**. Najdwiŝã uliśã v varšavje jest vaw **mʲɛdŝʲɛŋʃɨsc**, najviěkŝim **platsɛm** – **plats deflat**. Najbardziej popularne uliśe to: **marŝawkovska**, **novi eviat**, **krakovsɛ pŝɛdmʲɛɛɛ** i **aleje** **jerzɔlimsɛ**. Najviěŝej uliś jest v **dŝelŋiśi** vaver – kowo **ʃɛjsɛt** ŋʃterdŝɛɛŋʃʲ, a najmŋej na **pradŝe** puwnoś – kowo stu. Najkrutŝe nazvi to: **aleja ruŝ**, **lva**, i **evi**, a najdwiŝo nazve ma uliśã **tŝʲɛtʲɛ ʃɛɛtʲɛ** puwku **pʲɛxotʲi** **lɛj** akademʲtsɛj.”

TABELA 19.

Badany nr 1	Teoretyczne problemy fonetyczne	Badanie 1	Badanie 2
	niewyraźna artykulacja samogłoskowa	aleja	aleje
	zastępowanie ogółu samogłosek scentralizowaną - szwą	×	×
	trudności z nosowością	×	×
	dziąsłowa realizacja spółgłosek	pradŝɛ	pradŝɛ
	trudności w realizacji głosek trzech szeregów (nieprawidłowe miejsce ułożenia artykulatorów)	mʲɛŋdŝʲɛŋʃɨsc	mʲɛdŝʲɛŋʃɨsc
	trudność w sposobie realizacji głoski [r]	ɛrudmʲɛɛtʲɛ	ɛrudmʲɛɛtʲɛ
	udział grzbietu języka w realizacji głosi [l]	platsuf	platsuf
	krtaniowy wydźwięk	×	×
	występowanie przydechu	rɔk	rɔk

Badany nr 2

Wyniki badań przed rozpoczęciem treningu fonetycznego wykazały, że badany ma następujące trudności z różnicowaniem i wymową głosek języka polskiego:

- głosek szeregu syczącego [z]
- głosek szeregu ciszącego [ɕ], [ʐ]
- głosek szeregu szumiącego [ʃ], [ʒ]
- głoski [r]

Zniekształceniu uległy wyrazy: *rok* [ɹɔk], *rak* [ɹak], *góry* [gɔɹi], *koza* [kɔʐa], *bazie* [bazɛ], *Basie* [bazɛ], *Kasia* [kaf̥a], *dróżka* [druʐka], *rama* [ɹama].

POWTÓRZONE BADANIA

Po okresie treningowym i indywidualnej, samodzielnej pracy badane próby badawcze, poprawności fonetycznej, zostały powtórzone.

Wynika z nich, że w mowie kontrolowanej, w pojedynczych wyrazach poprawie uległa głoska [ɕ], [ʒ].

Wyrazy *Basie*, *dróżka*, *Kasia* zostały zrealizowany prawidłowo.

Niestety, pojawiły się również nowe błędy: *kora* [kɔɹa], *kura* [kɔɹa], *kury* [kɔɹi], *góry* [gɔɹi].

Próba kinestezji (pary wyrazów) (2)

TABELA 20.

0	1
NIEPRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA	PRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA

	0	1	IPA
rok	✓		[ɹɔk]
rak	✓		[ɹak]

kora	✓		[kɔɹa]
kura	✓		[kuɹa]
bak		✓	
bok		✓	
buk		✓	
pasek		✓	
piasek		✓	
piesek		✓	
półka		✓	
bułka		✓	
buty		✓	
budy		✓	
Tomek		✓	
domek		✓	
kury	✓		[kuɹi]
góry	✓		[guɹi]
budzik		✓	
bucik		✓	
kosa		✓	
koza		✓	
bazie	✓		[baʒɛ]
Basie		✓	
nosze		✓	
noże		✓	
zebra		✓	
żebra		✓	
kaczka		✓	

taczka		✓	
paczka		✓	
murek		✓	
nurek		✓	
Burek		✓	
gruszka		✓	
dróżka		✓	
wróżka		✓	
lama		✓	
jama		✓	
rama	✓		[ɹama]
kasa		✓	
Kasia		✓	
kasza		✓	
kot		✓	
koc		✓	
kos		✓	

Próba tekstu czytanego (1) i transkrypcja fonetyczna (IPA) (2)

„v varšavje jest okowo **fjeje** tieoŕsi uliŕs i plaŕsuf. Najbar**dzej** **reprezentaŕsine** i najstarŕe uliŕŕe sŕ v **dzielniŕsi** erudmieŕŕe. Najdwiuŕŕa uliŕŕa v varšavje jest vaw **miedzejinsc**, najviŕkŕim plaŕsem – plaŕŕ deflat. Najbar**dzej** popularne uliŕŕe to: marŕawkŕovska, novi eviat, krakŕovŕe pŕedmieŕŕe i aleje jerŕo**l**imsce. Najviŕŕŕej uliŕŕ jest v **dzielniŕsi** vaver – kowo **fjetŕset** ŕŕer**dzejŕŕi**, a najmŕej na pra**dze** puwnoŕŕ - kowo stu. Najkr**u**ŕŕe nazwi to: aleja **ru**ŕ, lva, i evi, a najdwiuŕŕ **nazvŕ** ma uliŕŕa tŕidzeŕŕei **fjeje** puwku pŕexŕti lej akadem**iŕŕeje**.”

TABELA 21.

<i>Badany nr 2</i>	Teoretyczne problemy fonetyczne	Badanie 1	Badanie 2
	niewyraźna artykulacja samogłoskowa	praɖɛ	praɖɛ
	zastępowanie ogółu samogłosek scentralizowaną - szwą	uliʃa	uliʃɛ
	trudności z nosowością	×	×
	dziąsłowa realizacja spółgłosek	najɖʲuʃã	najɖwuʃã
	trudności w realizacji głosek trzech szeregów (nieprawidłowe miejsce ułożenia artykulatorów)	mʲɛɖʲɛʃɪŋsc	mʲɛɖʲɛʃɪnsc
	trudność w sposobie realizacji głoski [r]	popularne	popularne
	udział grzbietu języka w realizacji głoski [l]	ɖɛlɪɲɪʃɪ	ɖɛlɪɲɪʃɪ
	krtaniowy wydzźwięk	×	×
	występowanie przydechu	rɔk	rɔk

Badany nr 3

Wyniki badań przed rozpoczęciem treningu fonetycznego wykazały, że badany ma następujące trudności z różnicowaniem i wymową głosek języka polskiego:

- glosek szeregu ciszącego [ɛ], [ʦ]
- glosek szeregu szumiącego [ʃ], [ʒ], [ʧ]
- elizji głoski [w]

Zniekształceni uległy wyrazy: *półka* [puka], *bułka* [buka], *bucik* [putêk], *Basie* [bazɛ], *nosze* [nɔɛɛ], *noże* [nɔɛɛ], *zebra* [ɛzɛbra], *kaczka* [katêka], *taczka* [tatêka], *paczka* [patêka], *gruszka* [gruêka], *dróżka* [druêka], *wróżka* [vruêka], *Kasia* [kaza], *kasza* [kaɛa].

POWTÓRZONE BADANIA

Po okresie treningowym i indywidualnej, samodzielnej pracy badane próby badawcze, poprawności fonetycznej, zostały powtórzone.

Wynika z nich, że w mowie kontrolowanej, w pojedynczych wyrazach poprawie uległa głoska [w], [ʦ], [ɛ].

Wyrazy *półka*, *bucik*, *Basie*, *Kasia* zostały zrealizowany prawidłowo.

Próba kinestezji (pary wyrazów) (2)

TABELA 22.

0	1
NIEPRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA	PRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA

	0	1	IPA
rok		✓	
rak		✓	

kora		✓	
kura		✓	
bak		✓	
bok		✓	
buk		✓	
pasek		✓	
piasek		✓	
piesek		✓	
półka		✓	
bułka	✓		[buka]
buty		✓	
budy		✓	
Tomek		✓	
domek		✓	
kury		✓	
góry		✓	
budzik		✓	
bucik		✓	
kosa		✓	
koza		✓	
bazie		✓	
Basie		✓	
nosze	✓		[noʂɛ]
noże	✓		[noʒɛ]
zebra		✓	
żebra	✓		[zɛbra]

kaczka	✓		[katê ka]
taczka	✓		[tatê ka]
paczka	✓		[patê ka]
murek		✓	
nurek		✓	
Burek		✓	
gruszka	✓		[gruεka]
dróźka	✓		[druεka]
wróźka	✓		[vruεka]
lama		✓	
jama		✓	
rama		✓	
kasa		✓	
Kasia		✓	
kasza	✓		[kaεa]
kot		✓	
koc		✓	
kos		✓	

Próba tekstu czytanego (1) i transkrypcja fonetyczna (IPA) (2)

„v varʃavʲe jest ɔkɔwɔ **εεεtê** tisɔtʲi ulitʲs i platsuf. Najbardziej **reprezentatʲsine** i najstarze ulitʲse sɔ v **ɕzelɲitʲsi** erudmʲeεtêε. Najdwyjã ulitʲsã v varʃavʲe jest vaw **mʲeɕɕeɲʲsc**, **najviêkem** platsëm – plats defilat. Najbardziej popularne ulitʲse to: **mareawkɔvska**, novi εviat, krakɔvsce pʲsɛdmʲeεε i **aleje** jerozɔlimsce. Najviêtʲsej ulitʲs jest v **ɕzelɲitʲsi** vaver – kɔwɔ **ʃejset** ʲtʲerɕεεtʲʲi, a najmɲej na pradze **punɔtʲs** - kɔwɔ stu. **Najkrutεε** nazwi to: **aleja rue**, lva, i evi, a najdwyjɔ nazve ma ulitʲsa **têidzεεtê εεεtê** puwku pʲexɔti lej akademʲtscej.”

TABELA 23.

<i>Badany nr 3</i>	Teoretyczne problemy fonetyczne	Badanie 1	Badanie 2
	niewyraźna artykulacja samogłoskowa	liʃɛ	uliʃɛ
	zastępowanie ogółu samogłosek scentralizowaną - szwą	×	×
	trudności z nosowością	×	×
	dziąsłowa realizacja spółgłosek	t̪ɛi d͡ʒɛt̪ɛ	t̪ɛi d͡ʒɛt̪ɛ
	trudności w realizacji głosek trzech szeregów (nieprawidłowe miejsce ułożenia artykulatorów)	ɛɛt̪ɛ	ɛɛt̪ɛ
	trudność w sposobie realizacji głoski [r]	najbard͡ʒej	najbard͡ʒej
	udział grzbietu języka w realizacji głosi [l]	d͡ʒɛlɲiʃi	d͡ʒɛlɲiʃi
	krtaniowy wydzźwięk	×	×
	występowanie przydechu	rɔk	rɔk

Poniższa tabela prezentuje wyniki dokonane na podstawie badań i wskazuje na wystąpienie poprawy w wymowie u osób badanych lub jej braku.

TABELA 24.

Wystąpienie poprawy	<i>Badany nr 1</i>	<i>Badany nr 2</i>	<i>Badany nr 3</i>
niewyraźna artykulacja samogłoskowa	✓	✗	✓
zastępowanie ogółu samogłosek scentralizowaną - szwą	nie dotyczy	✓	nie dotyczy
brak nosowości podczas wymowy głosek nosowych	nie dotyczy	nie dotyczy	✗
dziąsłowa realizacja spółgłosek	✓	✓	✗
trudności w realizacji głosek trzech szeregów (nieprawidłowe miejsce ułożenia artykulatorów)	✗	✗	✗
trudność w sposobie realizacji głoski [r]	✗	✗	✓
udział grzbietu języka w realizacji głosi [l]	✗	✗	✗
krtaniowy wydźwięk	nie dotyczy	nie dotyczy	nie dotyczy
występowanie przydechu	✗	✗	✗

<i>Badany nr 1</i>	
obniżona kontrola mięśniowa w obrębie jamy ustnej	✗
problem z maksymalnym odwiedzeniem żuchwy (anat.)	✗
charakterystyczny sposób realizacji głoski [r]	✗

<i>Badany nr 2</i>	
niepowodzenie próby układania warg w ryjek	✓
pomijanie głoski [w]	✓
zaburzenia słuchu fonematycznego na poziomie głosek trzech szeregów	nie dotyczy

<i>Badany nr 3</i>	
pomijanie głoski [w]	✓
tendencja do opuszczania głoski [j]	✓
zaburzenia słuchu fonematycznego na poziomie głosek trzech szeregów	nie dotyczy

8. WNIOSKI

Niniejsza praca ukazuje wpływ fonetyki języka angielskiego na przyswajanie języka polskiego jako obcego. Wyniki badań potwierdziły, iż różnorodność dwóch, odrębnych systemów fonologicznych ma znaczący wpływ podczas akwizycji warstwy fonetycznej drugiego języka. Jako przyczyny wyróżnić można: pochodzenie badanego, strukturę jego języka, predyspozycje anatomiczne i czynnościowe, a także cechy osobnicze.

Zgodnie z przewidywaniami zauważono u badanych zaburzenia słuchu fonematycznego w zakresie różnicowania głosek trzech szeregów. Pomimo pojawiających się nieprawidłowości w mowie spontanicznej, próba wykonana pod kątem badania słuchu mownego u jednego z badanych nie wykazała żadnych odchyłeń. Hipotezy dotyczące wymowy polskich głosek i ich potencjalnych trudności uwarunkowanych interferencją języka angielskiego, prawie w całości znalazły potwierdzenie w nieprawidłowościach artykulacyjnych badanych. Dotyczy to niewyraźnej artykulacji samogłoskowej oraz zastępowanie ogółu samogłosek scentralizowaną szwą. Przyczyn tego można doszukiwać się nie tylko w utrwalonych wzorcach wymowy brytyjskiej, ale także w miejscu pochodzenia badanych czy uwarunkowaniach w budowie anatomicznej. Podczas gdy jeden z badanych prezentuje zdecydowaną niechlujność i niedbałość samogłoskową, przejawiającą się także w jego rodzimym języku, u drugiego analogiczne ograniczenia mają uwarunkowania anatomiczne w postaci częstych zapaleń stawów skroniowo-żuchowowych. Typowym błędem odnoszącym się do miejsca realizacji głosek jest ich nadmierna dźwiękowość, wynikająca z zakodowanych językowo wzorców. Ten sam typ problemów możemy obserwować w wypadku artykulacji głosek trzech szeregów. Ich nieprawidłowa artykulacja ma swoje źródło w braku odniesienia do systemu języka angielskiego, gdzie głoski te nie występują, a próba ich wymówienia przez badanych, najczęściej błędna, wynika z niezajomości mechanizmu powstawania tychże głosek. Trudność w realizacjach głosek [r] i [l] jest zbieżna z wynikami porównania, przedstawionym w teoretycznej części pracy, gdzie opisuje się angielską głoskę [r] jako niewibracyjną, a głoskę [l] powstającą z pomocą grzbietu języka. Warsztaty fonetyczne nastawione były na wyćwiczenie ruchu pionizacji języka, lecz ich niepowodzenie wynikać może ze zbyt krótkiego okresu treningowego. Charakterystycznym problemem zaobserwowanym u całej trójki badanych było występowanie przydechu. Niestety, próby jego zniwelowania zakończyły się niepowodzeniem i stanowiły niezwykle trudny element spotkań. Ponadto indywidualne błędy wskazywały na tendencję opuszczania głosek w wygłosie oraz nienaturalną realizację głoski [r] przy jej wibracyjnym wydźwięku.

Podczas końcowych badań i prób kontrolowanego czytania dało się zauważyć częściowo poprawny, choć niekonsekwentny sposób realizacji głosek. Prawidłowa artykulacja rzutowała na tempo mowy i ogólny, monotony charakter wypowiedzi. Świadczyć to może o braku automatyzacji wprowadzonych procesów lub o jednoczesnym zbyt krótkim okresie ćwiczeniowym.

Na szczęście, błędy fonetyczne badanych nie wpływają na ogólną ich komunikację, a efekty, które udało się osiągnąć w mowie spontanicznej, poprawiają ogólną jakość i zrozumiałość wypowiedzi. Sami badani podkreślili zadowolenie z uczestnictwa w programie oraz użyteczność poznanej wiedzy na temat języka polskiego.

ANEKS

SZCZEGÓŁOWE WYNIKI BADAŃ PRZEPROWADZONYCH PRZED ROZPOCZĘCIEM TRENINGU FONETYCZNEGO

Badany nr 1

Podczas badania przeprowadzono próby:

- orientacyjnego badania słuchu fizycznego
- badania słuchu fonematycznego
- orientacyjnego badania poprawności fonetycznej

Wyniki zostały przedstawione w tabelach poniżej.

Orientacyjne badanie słuchu fizycznego

TABELA 25.

UCHO PRAWE		UCHO LEWE	
POLECENIE	REAKCJA	POLECENIE	REAKCJA
Krysia	✓	Kasia	✓
dziewięć	✓	dziesięć	✓
sala	✓	drzewo	✓
lato	✓	tata	✓
chłopak	✓	lampa	✓
pole	✓	kotek	✓

Wniosek: wykonanie orientacyjnego badania słuchu wyklucza problemy słuchowe.

Orientacyjne badanie słuchu fonematycznego

TABELA 26.

Polecenie do wyrazów: <i>kora - kura</i>	<i>kora</i>	<i>kura</i>	<i>kora</i>	<i>kora</i>	<i>kura</i>	<i>kura</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>rok - rak</i>	<i>rok</i>	<i>rok</i>	<i>rak</i>	<i>rok</i>	<i>rak</i>	<i>rak</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>pólka - bułka</i>	<i>bułka</i>	<i>pólka</i>	<i>pólka</i>	<i>bułka</i>	<i>bułka</i>	<i>pólka</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>buty - budy</i>	<i>buty</i>	<i>buty</i>	<i>budy</i>	<i>buty</i>	<i>budy</i>	<i>buty</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>Tomek - domek</i>	<i>Tomek</i>	<i>domek</i>	<i>Tomek</i>	<i>Domek</i>	<i>domek</i>	<i>Tomek</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kury - góry</i>	<i>kury</i>	<i>góry</i>	<i>góry</i>	<i>góry</i>	<i>kury</i>	<i>kury</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>budzik - bucik</i>	<i>bucik</i>	<i>budzik</i>	<i>bucik</i>	<i>bucik</i>	<i>budzik</i>	<i>budzik</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kosa - koza</i>	<i>koza</i>	<i>kosa</i>	<i>kosa</i>	<i>koza</i>	<i>koza</i>	<i>kosa</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kaczka – taczka - paczka</i>	<i>kaczka</i>	<i>paczka</i>	<i>kaczka</i>	<i>taczka</i>	<i>taczka</i>	<i>paczka</i>

Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>lama – jama - rama</i>	<i>lama</i>	<i>rama</i>	<i>lama</i>	<i>jama</i>	<i>jama</i>	<i>rama</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kasa – Kasia - kasza</i>	<i>Kasia</i>	<i>kasza</i>	<i>Kasia</i>	<i>kasa</i>	<i>kasa</i>	<i>kasza</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>bak – bok - buk</i>	<i>bak</i>	<i>bok</i>	<i>bok</i>	<i>buk</i>	<i>bak</i>	<i>buk</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>pasek – piasek - piesek</i>	<i>piesek</i>	<i>pasek</i>	<i>piesek</i>	<i>piasek</i>	<i>pasek</i>	<i>piasek</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>bazie - Basie</i>	<i>Basie</i>	<i>bazie</i>	<i>bazie</i>	<i>Basie</i>	<i>Basie</i>	<i>bazie</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>nosze - noże</i>	<i>nosze</i>	<i>noże</i>	<i>nosze</i>	<i>nosze</i>	<i>noże</i>	<i>noże</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>murek – nurek - Burek</i>	<i>Burek</i>	<i>nurek</i>	<i>murek</i>	<i>murek</i>	<i>Burek</i>	<i>murek</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>gruszka – dróżka - wróżka</i>	<i>wróżka</i>	<i>dróżka</i>	<i>wróżka</i>	<i>gruszka</i>	<i>gruszka</i>	<i>wróżka</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kot – koc - kos</i>	<i>kot</i>	<i>kos</i>	<i>kos</i>	<i>koc</i>	<i>kot</i>	<i>koc</i>

Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>zebra - zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Wniosek: pomimo pojawiających się nieprawidłowości w mowie spontanicznej próba wykonana pod kątem badania słuchu fonematycznego nie wykazała żadnych odchyleń.

Próba kinestezji (pary wyrazów) (1)

TABELA 27.

0	1
NIEPRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA	PRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA

	0	1	IPA
rok		✓	
rak		✓	
kora		✓	
kura		✓	
bak		✓	
bok		✓	
buk		✓	
pasek		✓	
piasek		✓	
piesek		✓	
półka		✓	
bułka		✓	
buty		✓	

budy		✓	
Tomek		✓	
domek		✓	
kury		✓	
góry		✓	
budzik		✓	
bucik		✓	
kosa		✓	
koza		✓	
bazie	✓		[baʒɛ]
Basie		✓	
nosze		✓	
noże		✓	
zebra		✓	
żebra		✓	
kaczka		✓	
taczka		✓	
paczka		✓	
murek		✓	
nurek		✓	
Burek		✓	
gruszka		✓	
dróźka		✓	
wróźka		✓	
lama		✓	
jama		✓	

rama		✓	
kasa		✓	
Kasia	✓		[kaʃa]
kasza	✓		[kaʃa]
kot		✓	
koc		✓	
kos		✓	

Badany nr 2

Podczas badania przeprowadzono próby:

- orientacyjnego badania słuchu fizycznego
- badania słuchu fonematycznego
- orientacyjnego badania poprawności fonetycznej

Wyniki zostały przedstawione w tabelach poniżej.

Orientacyjne badanie słuchu fizycznego

TABELA 28.

UCHO PRAWY		UCHO LEWE	
POLECENIE	REAKCJA	POLECENIE	REAKCJA
Kryśia	✓	Kasia	✓
dziewięć	✓	dziesięć	✓
sala	✓	drzewo	✓
lato	✓	tata	✓
chłopak	✓	lampa	✓

pole	✓	kotek	✓
------	---	-------	---

Wniosek: wykonanie orientacyjnego badania słuchu wyklucza problemy słuchowe.

Orientacyjne badanie słuchu fonematycznego

TABELA 29.

Polecenie do wyrazów: <i>kora - kura</i>	<i>kora</i>	<i>kura</i>	<i>kora</i>	<i>kora</i>	<i>kura</i>	<i>kura</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>rok - rak</i>	<i>rok</i>	<i>rok</i>	<i>rak</i>	<i>rok</i>	<i>rak</i>	<i>rak</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>pólka - bulka</i>	<i>bulka</i>	<i>pólka</i>	<i>pólka</i>	<i>bulka</i>	<i>bulka</i>	<i>pólka</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>buty - budy</i>	<i>buty</i>	<i>buty</i>	<i>budy</i>	<i>buty</i>	<i>budy</i>	<i>buty</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>Tomek - domek</i>	<i>Tomek</i>	<i>domek</i>	<i>Tomek</i>	<i>Domek</i>	<i>domek</i>	<i>Tomek</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kury - góry</i>	<i>kury</i>	<i>góry</i>	<i>góry</i>	<i>góry</i>	<i>kury</i>	<i>kury</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>bucik - budzik</i>	<i>bucik</i>	<i>budzik</i>	<i>bucik</i>	<i>bucik</i>	<i>budzik</i>	<i>budzik</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>koza - kosa</i>	<i>koza</i>	<i>kosa</i>	<i>kosa</i>	<i>koza</i>	<i>koza</i>	<i>kosa</i>

<i>kosa - koza</i>						
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kaczka – taczka - paczka</i>	<i>kaczka</i>	<i>paczka</i>	<i>kaczka</i>	<i>taczka</i>	<i>taczka</i>	<i>paczka</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>lama – jama - rama</i>	<i>lama</i>	<i>rama</i>	<i>lama</i>	<i>jama</i>	<i>jama</i>	<i>rama</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kasa – Kasia - kasza</i>	<i>Kasia</i>	<i>kasza</i>	<i>Kasia</i>	<i>kasa</i>	<i>kasa</i>	<i>kasza</i>
Reakcja badanego:	✗	✗	✗	✗	✗	✗
Polecenie do wyrazów: <i>bak – bok - buk</i>	<i>bak</i>	<i>bok</i>	<i>bok</i>	<i>buk</i>	<i>bak</i>	<i>buk</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>pasek – piasek - piesek</i>	<i>piesek</i>	<i>pasek</i>	<i>piesek</i>	<i>piasek</i>	<i>pasek</i>	<i>piasek</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>bazie - Basie</i>	<i>Basie</i>	<i>bazie</i>	<i>bazie</i>	<i>Basie</i>	<i>Basie</i>	<i>bazie</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>nosze - noże</i>	<i>nosze</i>	<i>noże</i>	<i>nosze</i>	<i>nosze</i>	<i>noże</i>	<i>noże</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>murek – nurek - Burek</i>	<i>Burek</i>	<i>nurek</i>	<i>murek</i>	<i>murek</i>	<i>Burek</i>	<i>murek</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>gruszka – dróżka -</i>	<i>wróżka</i>	<i>dróżka</i>	<i>wróżka</i>	<i>gruszka</i>	<i>gruszka</i>	<i>wróżka</i>

<i>wrózka</i>						
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kot – koc - kos</i>	<i>kot</i>	<i>kos</i>	<i>kos</i>	<i>koc</i>	<i>kot</i>	<i>koc</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>zebra - zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Wniosek: próba wykonana pod kątem badania słuchu fonematycznego wykazała odchylenia w różnicowaniu głosek trzech szeregów.

Próba kinestezji (pary wyrazów) (1)

TABELA 30.

0	1
NIEPRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA	PRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA

	0	1	IPA
rok	✓		[ɹɔk]
rak	✓		[ɹak]
kora		✓	
kura		✓	
bak		✓	
bok		✓	
buk		✓	
pasek		✓	
piasek		✓	
piesek		✓	

półka		✓	
bułka		✓	
buty		✓	
budy		✓	
Tomek		✓	
domek		✓	
kury		✓	
góry	✓		[guɨ]
budzik		✓	
bucik		✓	
kosa		✓	
koza	✓		[kɔza]
bazie	✓		[bazɛ]
Basie	✓		[baɸɛ]
nosze		✓	
noże		✓	
zebra		✓	
żebra		✓	
kaczka		✓	
taczka		✓	
paczka		✓	
murek		✓	
nurek		✓	
Burek		✓	
gruszka		✓	
dróżka	✓		[druʒka]

wrózka		✓	
lama		✓	
jama		✓	
rama	✓		[ɹama]
kasa		✓	
Kasia	✓		[kaʃa]
kasza		✓	
kot		✓	
koc		✓	
kos		✓	

Badany nr 3

Podczas badania przeprowadzono próby:

- orientacyjnego badania słuchu fizycznego
- badania słuchu fonematycznego
- orientacyjnego badania poprawności fonetycznej

Wyniki zostały przedstawione w tabelach poniżej.

Orientacyjne badanie słuchu fizycznego

TABELA 31.

UCHO PRAWE		UCHO LEWE	
POLECENIE	REAKCJA	POLECENIE	REAKCJA
Krysia	✓	Kasia	✓
dziewięć	✓	dziesięć	✓
sala	✓	drzewo	✓
lato	✓	tata	✓
chłopak	✓	lampa	✓
pole	✓	kotek	✓

Wniosek: wykonanie orientacyjnego badania słuchu wyklucza problemy słuchowe.

Orientacyjne badanie słuchu fonematycznego

TABELA 32.

Polecenie do wyrazów: <i>kora - kura</i>	<i>kora</i>	<i>kura</i>	<i>kora</i>	<i>kora</i>	<i>kura</i>	<i>kura</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>rok - rak</i>	<i>rok</i>	<i>rok</i>	<i>rak</i>	<i>rok</i>	<i>rak</i>	<i>rak</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>pólka - bulka</i>	<i>bulka</i>	<i>pólka</i>	<i>pólka</i>	<i>bulka</i>	<i>bulka</i>	<i>pólka</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>buty - budy</i>	<i>buty</i>	<i>buty</i>	<i>budy</i>	<i>buty</i>	<i>budy</i>	<i>buty</i>

Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>Tomek - domek</i>	<i>Tomek</i>	<i>domek</i>	<i>Tomek</i>	<i>Domek</i>	<i>domek</i>	<i>Tomek</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kury - góry</i>	<i>kury</i>	<i>góry</i>	<i>góry</i>	<i>góry</i>	<i>kury</i>	<i>kury</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>budzik - bucik</i>	<i>bucik</i>	<i>budzik</i>	<i>bucik</i>	<i>bucik</i>	<i>budzik</i>	<i>budzik</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>koza - kosa</i>	<i>koza</i>	<i>kosa</i>	<i>kosa</i>	<i>koza</i>	<i>koza</i>	<i>kosa</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kaczka – taczka - paczka</i>	<i>kaczka</i>	<i>paczka</i>	<i>kaczka</i>	<i>taczka</i>	<i>taczka</i>	<i>paczka</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>lama – jama - rama</i>	<i>lama</i>	<i>rama</i>	<i>lama</i>	<i>jama</i>	<i>jama</i>	<i>rama</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kasa – Kasia - kasza</i>	<i>Kasia</i>	<i>kasza</i>	<i>Kasia</i>	<i>kasa</i>	<i>kasa</i>	<i>kasza</i>
Reakcja badanego:	✗	✗	✗	✗	✗	✗
Polecenie do wyrazów: <i>bak – bok - buk</i>	<i>bak</i>	<i>bok</i>	<i>bok</i>	<i>buk</i>	<i>bak</i>	<i>buk</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>pasek – piasek - piesek</i>	<i>piesek</i>	<i>pasek</i>	<i>piesek</i>	<i>piasek</i>	<i>pasek</i>	<i>piasek</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Polecenie do wyrazów: <i>bazie - Basie</i>	<i>Basie</i>	<i>bazie</i>	<i>bazie</i>	<i>Basie</i>	<i>Basie</i>	<i>bazie</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>nosze - noże</i>	<i>nosze</i>	<i>noże</i>	<i>nosze</i>	<i>nosze</i>	<i>noże</i>	<i>noże</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>murek – nurek - Burek</i>	<i>Burek</i>	<i>nurek</i>	<i>murek</i>	<i>murek</i>	<i>Burek</i>	<i>murek</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>gruszka – dróżka - wróżka</i>	<i>wróżka</i>	<i>dróżka</i>	<i>wróżka</i>	<i>gruszka</i>	<i>gruszka</i>	<i>wróżka</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>kot – koc - kos</i>	<i>kot</i>	<i>kos</i>	<i>kos</i>	<i>koc</i>	<i>kot</i>	<i>koc</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Polecenie do wyrazów: <i>zebra - żebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>	<i>zebra</i>
Reakcja badanego:	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Wniosek: próba wykonana pod kątem badania słuchu fonematycznego wykazała odchylenia w różnicowaniu głosek szeregu syczącego, ciszącego i szumiącego.

Próba kinestezji (pary wyrazów) (1)

TABELA 33.

0	1
NIEPRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA	PRAWIDŁOWO WYKONANA PRÓBA

	0	1	IPA
rok		✓	
rak		✓	
kora		✓	
kura		✓	
bak		✓	
bok		✓	
buk		✓	
pasek		✓	
piasek		✓	
piesek		✓	
półka	✓		[puka]
bułka	✓		[buka]
buty		✓	
budy		✓	
Tomek		✓	
domek		✓	
kury		✓	
góry		✓	
budzik		✓	
bucik	✓		[putê k]

kosa		✓	
koza		✓	
bazie		✓	
Basie	✓		[bazɛ]
nosze	✓		[noʂɛ]
noże	✓		[noʒɛ]
zebra		✓	
żebra	✓		[ʒɛbra]
kaczka	✓		[katɛ ka]
taczka	✓		[tatɛ ka]
paczka	✓		[patɛ ka]
murek		✓	
nurek		✓	
Burek		✓	
gruszka	✓		[gruʂka]
dróżka	✓		[druʂka]
wróżka	✓		[vruʂka]
lama		✓	
jama		✓	
rama		✓	
kasa		✓	
Kasia	✓		[kaza]
kasza	✓		[kaʂa]
kot		✓	
koc		✓	
kos		✓	

KWESTIONARIUSZ OSOBOWY

1. Jak dobrze znasz:

język angielski.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

...Polski.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

...Francuski.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

3. W jakim języku liczysz, śnisz, przeklinasz spontanicznie?

.....Angielski.....

4. Kraj, w którym się wychowałeś(łaś)?

.....Anglii.....

5. Jakich języków używałeś(łaś) w dzieciństwie?

język angielski.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

DANE OSOBOWE

Imię: ...Lauren.....

Nazwisko: ...Colgan.....

Płeć: ...Kobieta.....

Narodowość: ...Brytyjska.....

Region państwa: ...Bolton.....

Język ojczysty: ...Angielski.....

Wiek: ...19.....

Wysztalcenie:

ŚREDNIE	WYŻSZE
---------	--------

6. Jakiej narodowości jest:

Twoja mama: ...Brytyjska.....

Twój tata: ...Brytyjski.....

7. Czy Twój rodzice mówili w tym samym języku?

TAK NIE

POZIOM	JĘZYK ANGIELSKI	
1		
2		
3		
4		
5		
6	✓	

8. Ile razy zmieniłeś(łaś) miejsce zamieszkania?

1 2 3 4+

Jakie to były kraje?

...Polska.....

W jakim języku/językach tam mówiłeś(łaś)?

...Po angielsku i po polsku.....

8. W jakim kraju mieszkałeś(łaś) przed przyjazdem do Polski?

.....W Anglii.....

Jak długo tam mieszkałeś(łaś)?

.....17 lat.....

10. Rok, w którym przeprowadziłeś(łaś) się do Polski?

.....Maj – Luty 2016/2017r., Kwiecień 2017 r.....

11. W jakim języku porozumiewa się Twoje otoczenie w Polsce, kiedy jesteś:

w pracy: ...po angielsku.....

poza pracą: ...po polsku i po angielsku.....

w domu: ...po angielsku i po niemiecku.....

12. Ile czasu tygodniowo (w godzinach) spędzasz:

w pracy: .....40 godzin.....

poza pracą: .....12,5 godzin.....

w domu: .....15,5 godzin.....

14. Jak długo uczysz się języka polskiego?

.....7 miesięcy.....

15. W jaki sposób uczysz się języka polskiego?

☒ CHODZĘ NA KURS	☐ UCZĘ SIĘ SAM	☐ INNE
--	---------------------------------------	-------------------------------

Inne: .....

16. Dlaczego uczysz się języka polskiego?

...Bo jest interesujący.....

17. Czy w trakcie pobytu w Polsce wyjeżdżałeś/(taś) do innego kraju?

☒ TAK	☐ NIE
---	------------------------------

Na jak długo? .....1 miesiąc.....

KWESTIONARIUSZ OSOBOWY

DANE OSOBOWE

Imię: ...Agnieszka.....

Nazwisko: .....Konieczny.....

Płeć: ...Female.....

Narodowość: .....British.....

Region państwa: ... Yorkshire.....

Język ojczysty: ...English.....

Wiek: ...25.....

Wykształcenie:

ŚREDNIE	WYŻSZE
---------	--------

1. Jak dobrze znasz:

język angielski.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

.....French.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

3. W jakim języku liczysz, śnisz, przeklinasz spontanicznie?

.....English.....

4. Kraj, w którym się wychowałeś(łaś)?

.....England.....

5. Jakich języków używałeś(łaś) w dzieciństwie?

język angielski.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

6. Jakiej narodowości jest:

Twoja mama: .....British.....

Twój tata: .....British.....

7. Czy Twoi rodzice mówili w tym samym języku?

TAK NIE

POZIOM	JĘZYK ANGIELSKI		
1			
2			
3			
4			
5			
6	X		

8. Ile razy zmieniłeś(łaś) miejsce zamieszkania?

1	2	3	4+
---	---	---	----

Jakie to były kraje?

.....England, France, Hong Kong, Poland.....

W jakim języku/językach tam mówiłeś(łaś)?

.....English & French.....

8. W jakim kraju mieszkałeś(łaś) przed przyjazdem do Polski?

.....England.....

Jak długo tam mieszkałeś(łaś)?

.....3 years.....

10. Rok, w którym przeprowadziłeś(łaś) się do Polski?

.....2017.....

11. W jakim języku porozumiewa się Twoje otoczenie w Polsce, kiedy jesteś:

w pracy: .....Polish (to each other) English (to me).....

poza pracą: .....English.....

w domu: .....English.....

12. Ile czasu tygodniowo (w godzinach) spędzasz:

w pracy: .....45 hours.....

poza pracą: .....27 hours.....

w domu: .....96 hours (incl.

Sleeping).....

14. Jak długo uczysz się języka polskiego?

.....10 months.....

15. W jaki sposób uczysz się języka polskiego?

☒ CHODZĘ NA KURS	☒ UCZĘ SIĘ SAM	☐ INNE
--	--	-------------------------------

Inne: .....

16. Dlaczego uczysz się języka polskiego?

...So I can get by ~~living here~~.....

17. Czy w trakcie pobytu w Polsce wyjechałeś(faś) do innego kraju?

☒ TAK	☐ NIE
---	------------------------------

Na jak długo? ..... 2 ~~weeks~~.....

KWESTIONARIUSZ OSOBOWY

DANE OSOBOWE

Imię: Kenneth

Nazwisko: Rogers

Płeć: mężczyzna

Narodowość: Irlandzka

Region państwa:

Język ojczysty: angielski

Wiek: 31

Wykształcenie:

ŚREDNIE WYŻSZE

1. Jak dobrze znasz:

język angielski.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Język holenderski.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

Język polski.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

3. W jakim języku liczysz, śnisz, przeklinasz spontanicznie?

Język angielski.....

4. Kraj, w którym się wychowałeś(taś)?

Irlandia.....

5. Jakich języków używałeś(taś) w dzieciństwie?

język angielski.....

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

1	2	3	4	5	6
---	---	---	---	---	---

6. Jakiej narodowości jest:

Twoja mama: Irlandzka

Twój tata: Irlandzka

7. Czy Twój rodzice mówili w tym samym języku?

TAK NIE

POZIOM	JĘZYK ANGIELSKI	
1		
2		
3		
4		
5		
6	X	

8. Ile razy zmieniłeś(taś) miejsce zamieszkania?

1 2 3 4+

Jakie to były kraje?

Holandia, Polska

W jakim języku/językach tam mówiłeś(taś)?

Angielski, Holenderski, Polski

8. W jakim kraju mieszkałeś(taś) przed przyjazdem do Polski?

Holandia

Jak długo tam mieszkałeś(taś)?

8 lat

10. Rok, w którym przeprowadziłeś(taś) się do Polski?

2016

11. W jakim języku porozumiewa się Twoje otoczenie w Polsce, kiedy jesteś:

w pracy: polski

poza pracą: polski

w domu: angielski

12. Ile czasu tygodniowo (w godzinach) spędzasz:

w pracy: 40 godzin

poza pracą: 18 godzin

w domu: 54 godziny

14. Jak długo uczysz się języka polskiego?

6 miesięcy

15. W jaki sposób uczysz się języka polskiego?

☒ CHODZĘ NA KURS	☐ UCZĘ SIĘ SAM	☐ INNE
--	---------------------------------------	-------------------------------

Inne: .....

16. Dlaczego uczysz się języka polskiego?

do pracy .....

17. Czy w trakcie pobytu w Polsce wyjechałeś(taś) do innego kraju?

☒ TAK	☐ NIE
---	------------------------------

Na jak długo? ...10 dni.....

Gdzie jest Świętokrzyska?
- kurs fonetyczny dla
obcokrajowców
Start 1

1. Dzień dobry.

dzień – cień
dobry – bobry
jak – tak
pani- tani
się – śpię
nazywa – wyzywa

dzień – cień
dobry – bobry
nazywam – wyzywam
się – śpię

jak - tak
pan - tran
się - śpię
nazywa - wyzywa

2. Co słycać?

fanta, fanto, fantu, fante, fanty
rdza, **rdzo**, rdzu, rdze, rdzy
da, **do**, du, de, dy
ka, **ko**, ku, ke, ky
ta, to, tu, te, ty
la, lo, lu, **le**, ly

fantastycznie
bardzo
dobrze
jako
tako
źle

3. Dla mnie sok.

cnie – dne – bnie – gnie – wnie – lnie – snie – fnie – knie – pnie – rnie – tnie – mnie
L: zupa – U: Dla mnie zupa – L: Jaka zupa? – U: Dla mnie zupa ogórkowa.

4. Ile kosztuje kawa?

10 – sięć – dziesięć
20 – cia – dzieścia – dwadzieścia
30 – ci – dzieści – trzydzieści
40 – ci – dzieści – czterdzieści
50 – siąt – dziesiąt – pięćdziesiąt
60 – siąt – dziesiąt – sześćdziesiąt
70 – siąt – dziesiąt – demdziesiąt – siedemdziesiąt
80 – siąt – dziesiąt – siemdziesiąt – osiemdziesiąt
90 – siąt – dziesiąt – więćdziesiąt - dziewięćdziesiąt

5. Jak mówić?

Co to jest?

Kto to jest?

Skąd pani jest?

Kim on jest?

Ile kosztuje ten chleb?

Czy to jest pana taksówka?

Jaki jest ten film?

Jaka jest ta kobieta?

Jakie jest to piwo?

6. Gdzie jest akcent?

Oo	oOo	ooOo	oooOo
<i>biurko</i>	<i>komputer</i>	<i>pielęgniarka</i>	<i>determinacja</i>

kucharz   abecadło premier   kontaminacja kelner   komórka długopis
                 drukarka   asystent   kelnerka   informatyk   inżynierem
krzesłastronomem   stolik   prowokacja   policjant
nauczycielką   komplikacja   intonacja   abecadło   lokomotywa

7. Gdzie jest intonacja?

Skąd ona jest? (a nie: dokąd jedzie)

Skąd *ona* jest? (ona, a nie on)

Skąd ona *jest*? (a nie: gdzie była)

Ja mówię po angielsku. (nie: on)

Ja mówię po angielsku. (mówię, ale nie czytam)

Ja mówię po *angielsku*. (a nie po arabsku)

Ona jest nauczycielką. (nie jej mama)

Ona jest nauczycielką. (nadal jest)

Ona jest nauczycielką. (a nie lekarką)

8. Dialog

Basia: Mówisz po rosyjsku?

Michał: Nie. Ale mówię po *szwedzku*.

Basia: A mówisz po angielsku?

Michał: Nie. Nie *mówię*, ale dobrze *czytam*.

Krysia: Skąd on jest?

Henryk: Kto?

Krysia: *On*.

Henryk: A, *on!* *On* jest z *Holandii*.

Krysia: A nie z *Niemiec*?

Henryk: Nie. *Ona* jest z *Niemiec*.

Zosia: Tomek jest lekarzem?

Tadek: Nie, *Marek* jest lekarzem.

Zosia: Tomek nie jest *lekarzem*?!

Tadek: Nie. On jest *inżynierem*.

9. HANKA MODROOKA NIE SIADYWAJ U POTOKA, HANKA MODROOKA NIE SIADYWAJ TAM.

Transformacja [a] .....

Transformacja [e] .....

Transformacja [o] .....

Transformacja [i] .....

Transformacja [u] .....

Transformacja [y] .....

4. Ile kosztuje kawa?

10

20

30

40

50

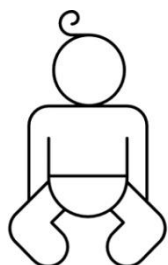
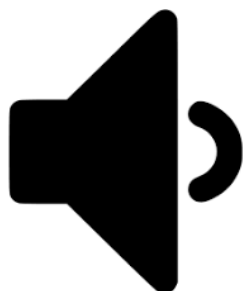
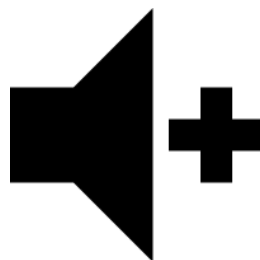
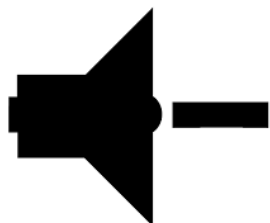
60

70

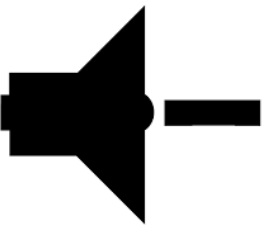
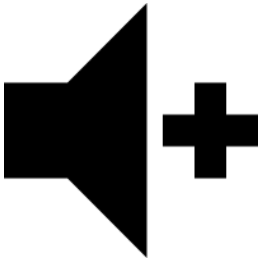

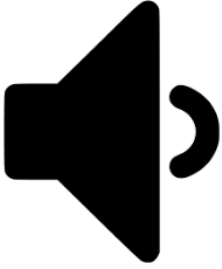

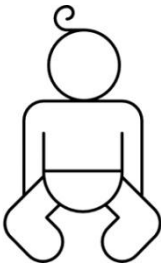

80

90

5. Jak mówić? (1)

5. Jak mówić? (2)

1. 	2.
3. 	4.
5. 	6.
7. 	8.

BIBLIOGRAFIA

1. Bałutowa B., *Wymowa angielska dla wszystkich*, Warszawa 1991, s. 30 – 33, 71.
2. Borkowska-Gaertig D., *Wczesne wykrywanie, diagnostyka i rehabilitacja dzieci z zaburzeniami słuchu w Polsce*, „Podstawy audiologii pedagogicznej” Warszawa 1976.
3. Celce-Murcia, Brinton, Goodwin, 2010, Hinkel, 2006.
4. Cruz-Ferreira M., *Handbook of the International Phonetic Association*, Cambridge, Cambridge University Press 1999, s. 126–130.
5. Crystal D., *The Cambridge Encyclopaedia of the English Language* 1995, s. 242.
6. Dembińska K., Małycka A., *START 2. Podręcznik do nauki języka polskiego*, Warszawa 2013, s. 89.
7. Emiluta-Rozya D., *Całościowe badanie logopedyczne z materiałem obrazkowym*, Warszawa 2013.
8. ESOKJ, *Uczenie się, nauczanie, ocenianie*, Warszawa 2003, s. 105.
9. Formants [w:] *Phonetics*, University of Manitoba, dostęp: 23-04-2018.
10. Gimson A.C. *Pronunciation of English*, Londyn 2008, s. 156, 232.
11. Gordon, J., Darcy, I., & Ewert, D. (2013). Pronunciation teaching and learning: Effects of explicit phonetic instruction in the L2 classroom, Iowa State University 2013, s. 194 – 206.
12. Grabias S., *O sprawności komunikacyjnej w różnych jej aspektach* [w:] tenże, *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin 2001.
13. Gruba J., *Ocena słuchu fonemowego u dzieci w wieku przedszkolnym*, Katowice 2012, s. 13 – 18.
14. Jassem W., *Podręcznik wymowy angielskiej*, Warszawa 1951, 34 i dalej, 51.
15. Kaczmarczuk B., *Wymowa polska z ćwiczeniami*, Lublin 2012.
16. Kaczmarek L., *Nasze dziecko uczy się mowy*, Lublin 1977, s. 53.
17. *Słownik wymowy polskiej*, Karaś M. (red.), Warszawa 1997.
18. Komorowska H., *Metodyka nauczania języków obcych*, Warszawa 2009, s. 34.
19. Lorenc A., *Wymowa normatywna polskich samogłosek nosowych i spółgłoski bocznej*, Warszawa 2016.
20. *Podręczny słownik poprawnej wymowy polskiej*, Lubaś W. (red.), Kraków-Katowice 1994.
21. *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, Markowski A. (red.), Warszawa 1999.
22. Obrębowski A., Kraśny J., *Foniatryczna ocena narządu mowy*

23. Ostapiuk B., *Dyslalia ankyloglosyjna. O krótkim wędzidelku języka, wadliwej wymowie i skuteczności terapii*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin, 2013.
24. Pieter J., *Psychologia uczenia się i nauczania*, Katowice 1970, s. 145.
25. *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Polański K. (red.), Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2003, s. 279.
26. Ročławski B., *Zarys fonologii, fonetyki, fonotaktyki i fonostatystyki współczesnego języka*, Gdańsk 1976.
27. Ročławski B., *Podstawy wiedzy o języku polskim glottodydaktyków, pedagogów, psychologów i logopedów*, Gdańsk 2010.
28. Rodak H., *Terapia dziecka z wadą wymowy*, Warszawa 1922.
29. Sambor B., *Warunki anatomiczno-czynnościowe narządów mowy studentów wyższych szkół teatralnych*, „Logopedia Silesiana” 2014, nr 3, s. 250 – 258.
30. Sobkowiak W., *English Phonetics for Poles*, Poznań 2004.
31. Styczek I., *Logopedia*, Warszawa 1982.
32. Su Bergilb A., Atli I., *The effect of pronunciation instruction on students' overall speaking skills*, „Procedia – Social and Behavioral Sciences”, nr 46, 2012, s. 3665 – 3671.
33. Thomson R., Derwing T., *The Effectiveness of L2 Pronunciation Instruction: A Narrative Review*, „Applied Linguistics” 2014 (December), s. 1 – 20.
34. Wierzchowska B., *Wymowa polska*, Warszawa 1971, s. 157.
35. Wilkoń A., *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice 2000.
36. Wiśniewski M., *Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka*, Toruń 2001.
37. Woźniak T., Domagała M., *Język, interakcja, zaburzenia mowy. Metodologia badań*, Lublin 2007.
38. <https://migracje.gov.pl/statystyki/zakres/polska/typ/dokumenty/widok/tabele/rok/2017/>, 5.04.2018